

ДОПОВІДЬ ЩОДО СИТУАЦІЇ З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

1 ЛЮТОГО – 31 ЛИПНЯ 2022 РОКУ

27 вересня 2022 року

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

Україна

ДОПОВІДЬ ЩОДО СИТУАЦІЇ З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

1 ЛЮТОГО – 31 ЛИПНЯ 2022 РОКУ

27 вересня 2022 року

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

Україна

ЗМІСТ

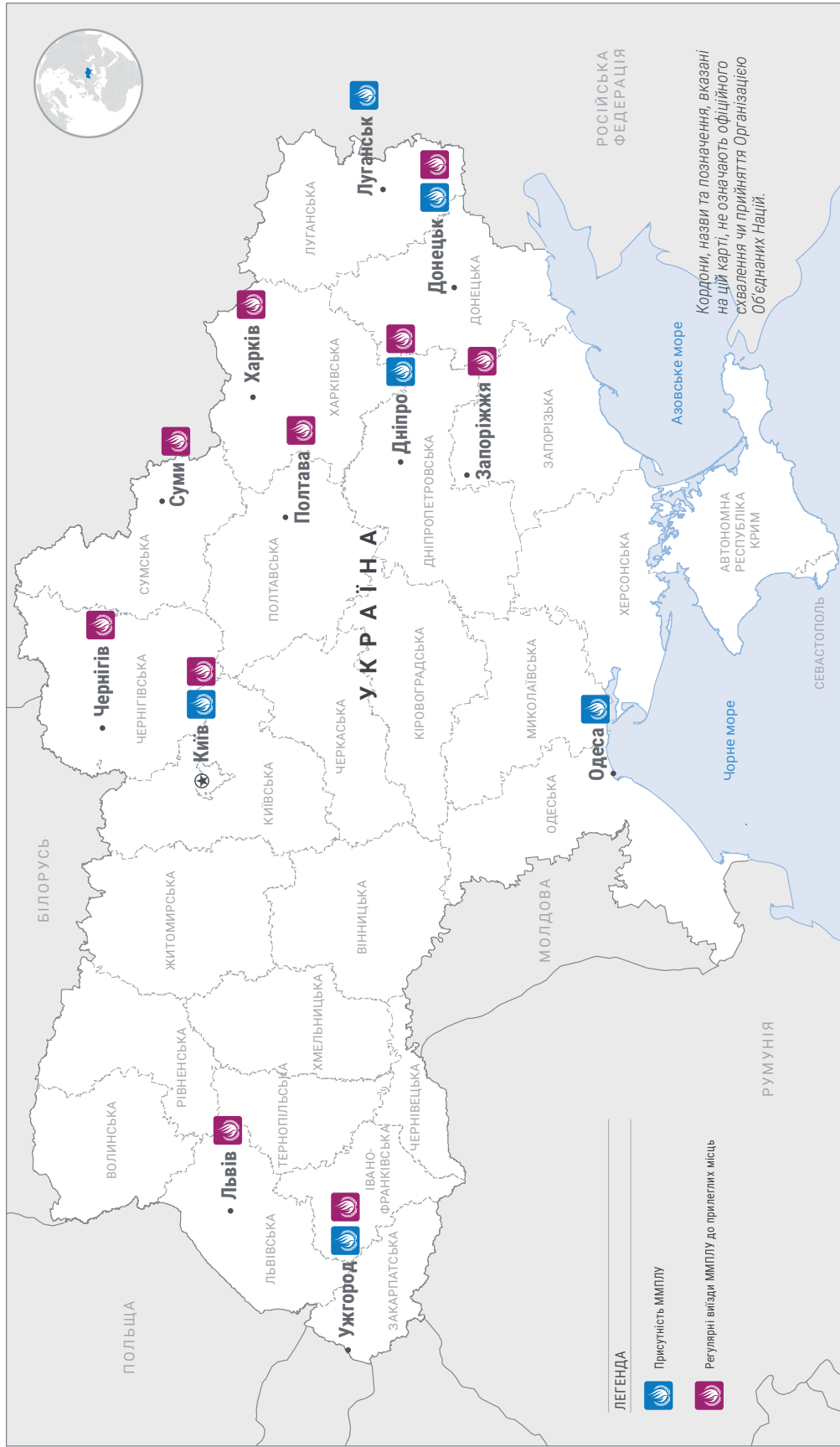
I.	РЕЗЮМЕ	5
II.	МЕТОДОЛОГІЯ	9
III.	ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ЦИВІЛЬНЕ НАСЕЛЕННЯ	11
A.	Жертви серед цивільних осіб	11
B.	Руйнування та пошкодження цивільних об'єктів	13
	Енергогенеруючі станції	15
IV.	ПРАВО НА ЖИТТЯ, СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ	16
A.	Вбивства цивільних осіб	16
	Вбивства цивільних осіб Збройними силами Російської Федерації в лютому та березні	16
	Позасудові страти людей, які сприймаються як так звані «зрадники»	17
B.	Затримання у зв'язку з конфліктом	18
	Затримання Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами у зв'язку з конфліктом	18
	Затримання у зв'язку з конфліктом із боку Уряду України	19
	Місця тримання під вартою у зв'язку з конфліктом	20
C.	Катування та жорстоке поводження	21
D.	Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом	22
E.	Поводження з військовополоненими та іншими особами, які перебувають <i>hors de combat</i>	24
	Військовополонені в полоні Російської Федерації	25
	Інцидент у Волноваській виправній колонії під Оленівкою	27
	Військовополонені в полоні України	27
F.	Примусовий призов	28
G.	Евакуація людей із районів, постраждалих від бойових дій	28
V.	НЕ ЗАЛИШАТИ НІКОГО ОСТОРОНЬ – ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРАВА	30
A.	Внутрішньо переміщені особи	30
B.	Люди з інвалідністю	31
C.	Люди старшого віку	32
VI.	ВІДПРАВЛЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	33
A.	Відправлення правосуддя	33
	Відправлення правосуддя Урядом України	35
	Право на справедливий судовий розгляд на території самопроголошених «республік»	37
VII.	ГРОМАДЯНСЬКИЙ ПРОСТІР ТА ОСНОВОПОЛОЖНІ СВОБОДИ	39
A.	Свобода думок, вираження поглядів, мирних зібрань та об'єднання	39

Свобода думок, вираження поглядів та інформації	39
Свобода мирних зібрань і свобода об'єднання	42
Свобода релігії або переконань	43
Правозахисники і правозахисниці в Криму	44
В. Дискримінація, мова ворожнечі, насильство на расовому підґрунті та прояви нетерпимості	45
Спільнота лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуалів (ЛГБТІ)	45
Заборона видавничої продукції	46
С. Порядок звільнення та призначення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	47
VIII. ТЕХНІЧНА СПІВПРАЦЯ ТА РОЗБУДОВА СПРОМОЖНОСТЕЙ	48
IX. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	50

Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні

Станом на 31 липня 2022 року

Вересень 2022 року

Дата створення: 9 вересня 2022 року Автор: IMDA/ERS/FOTCD Джерело: УВКПЛ ММПЛУ, УКГС ООН, OSM Контактні дані: ohchr-imsupport@un.org

I. РЕЗЮМЕ

1. Ця тридцять четверта доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні охоплює період з 1 лютого до 31 липня 2022 року. Вона підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії Організації Об'єднаних Націй з прав людини в Україні.¹

2. Збройний напад Російської Федерації на Україну, що триває, і пов'язані з ним бойові дії спричинили вкрай важку ситуацію з правами людини по всій країні.² Збройний конфлікт призвів до широкого кола порушень прав людини, як цивільних осіб, так і комбатантів. УВКПЛ підтвердило численні твердження про свавільне позбавлення життя, свавільні затримання та насильницькі зникнення, катування та жорстоке поводження, а також сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК).

3. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ зафіксувало 12 649 жертв серед цивільних осіб, з них 5 385 загиблих і 7 264 поранених. Однак фактична кількість жертв, ймовірно, істотно вища, оскільки ці цифри включають лише ті випадки, які УВКПЛ змогло підтвердити. Значна кількість жертв серед цивільних осіб була спричинена нападами, під час яких застосовувалася зброя вибухової дії із широкою зоною ураження.

4. Бойові дії серйозно вплинули на цивільну інфраструктуру та забезпечення житлом. УВКПЛ зафіксувало пошкодження чи руйнування 252 медичних закладів, 384 навчальних закладів і 90 культових споруд. Бойові дії також заважали здійсненню інших прав людини, зокрема, права на здоров'я, працю, освіту, житло, свободу релігії та переконань.

5. УВКПЛ продовжило документувати та перевіряти твердження про незаконні вбивства сотень цивільних осіб, вчинені Збройними силами Російської Федерації під час здійснення ними контролю над населеними пунктами у Київській, Чернігівській, Сумській і Харківській областях у лютому та березні 2022 року. Більшість жертв становили чоловіки, але були також жінки та діти. Оскільки роботи з вилучення, ексгумації та ідентифікації останків загиблих ще тривають, увесь масштаб втрат серед цивільних осіб буде оцінений пізніше. УВКПЛ також задокументувало щонайменше шість вбивств цивільних осіб, які сприймаються як так звані «зрадники» за їхню ймовірну колаборацію з Російською Федерацією в районах, окупованих нею або контрольованих Збройними силами Російської Федерації або пов'язаними озброєними групами.

¹ ММПЛУ була направлена в Україну 14 березня 2014 року для моніторингу ситуації з правами людини на всій території України з особливою увагою до Автономної Республіки Крим, східних і південних регіонів України, підготовки доповідей і внесення рекомендацій Урядові та іншим суб'єктам щодо розв'язання проблем у галузі прав людини. Докладніше див. Рада ООН з прав людини, Доповідь Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні, 19 вересня 2014 року, A/HRC/27/75, пп. 7-8, доступна за посиланням https://www.ohchr.org/sites/default/files/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session27/Documents/A-HRC-27-75_en.pdf.

² Це перша періодична доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні від початку збройного нападу Російської Федерації на Україну 24 лютого 2022 року. Інформація в цій доповіді ґрунтується на попередній тематичній доповіді УВКПЛ, представленій на 50-й сесії Ради ООН з прав людини в липні 2022 року. Оскільки та доповідь охоплювала період від 24 лютого 2022 року до 15 травня 2022 року, обидві доповіді частково дублюються.

6. УВКПЛ також стурбовано свавільними затриманнями та насильницькими зникненнями представників місцевих органів влади, журналістів, активістів громадянського суспільства та інших цивільних осіб, що були вчинені Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами. УВКПЛ зафіксувало 407 випадків насильницьких зникнень (359 чоловіків та 47 жінок, 1 хлопчика), які могли бути вчинені Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами. Серед цих жертв 17 чоловіків та 1 жінка зрештою були знайдені мертвими. УВКПЛ також зафіксувало 47 випадків свавільного затримання та тримання під вартою, а також 31 випадок насильницьких зникнень (28 чоловіків та 3 жінки), які могли бути вчинені правоохоронними органами України. Жертвами стали особи, підозрювані в наданні підтримки Збройним силам Російської Федерації та пов'язаним озброєним групам.

7. УВКПЛ особливо стурбовано катуваннями та жорстоким поведінням із цивільними особами, затриманими спецслужбами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами, які були зафіксовані в більшості районів, що перебували під контролем Російської Федерації. З 38 цивільних осіб, звільнених з місць несвободи (34 чоловіка та 4 жінки), з якими спілкувалося УВКПЛ, 33 особи повідомили, що зазнали катувань і жорстокого поведіння під час перебування в місцях несвободи. УВКПЛ також задокументувало скарги на катування та жорстоке поведіння у 34 випадках свавільного затримання та насильницького зникнення, скоєних правоохоронними органами України.

8. УВКПЛ зафіксувало випадки СНПК щодо жінок, дівчат і чоловіків, втім, як і раніше, важко підтвердити випадки та оцінити масштаби сексуального насильства. Про сексуальне насильство, як і раніше, мало повідомляється, зокрема, через стигму та обмежений доступ до послуг, що виник внаслідок поточної безпекової ситуації. УВКПЛ підтвердило 43 випадки СНПК, більшість з яких були скоєні Збройними силами Російської Федерації. Вони сталися в різних регіонах України, зокрема, в Київській та Чернігівській областях. СНПК щодо жінок і дівчат здебільшого вчинялося в житлових районах, контрольованих Збройними силами Російської Федерації, поблизу військових позицій, тоді як СНПК щодо чоловіків було, зазвичай, складовою катувань і жорстокого поведіння, які застосовувалися під час тримання у місцях несвободи Збройними силами Російської Федерації.

9. УВКПЛ зафіксувало порушення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права (МГП) воюючими сторонами щодо поведіння з військовополоненими та особами, які втратили здатність брати участь в бойових діях (*hors de combat*). Вчинені однією чи обома сторонами, порушення включали позасудові страти, катування та жорстоке поведіння, сексуальне насильство, судове переслідування військовополонених за участь у бойових діях, порушення гарантій справедливого судового розгляду, відмову в наданні медичної допомоги, виставлення для цікавості публіки, порушення умов інтернування, брак їжі та води, погані санітарні умови, розграбування особистих речей. Деякі з цих порушень можуть дорівнювати воєнним злочинам. УВКПЛ зафіксувало тенденції в жорсткому поведінні з військовополоненими, які утримувалися Збройними силами Російської Федерації, та пов'язаними озброєними групами, під час усього періоду інтернування. Зокрема, подібні випадки були документовані у виправних колоніях та слідчих ізоляторах у Російській Федерації та на території України, яка контролюється Збройними силами Російської Федерації або пов'язаними озброєними групами, де військовополонених утримували з порушенням заборони інтернування в ізоляції. УВКПЛ також встановило, що більшість військовополонених, які перебувають у полоні Уряду України, продовжували

інтернуватись в спеціально відведених приміщеннях пенітенціарних установ, що порушує правила, за якими військовополонені не повинні інтернуватися в ізоляції. Станом на 31 липня УВКПЛ не мало конфіденційного доступу до військовополонених, інтернованих Російською Федерацією та пов'язаними озброєними групами. Брак доступу зменшує можливості для ефективного захисту осіб, узятих під варту.

10. УВКПЛ виявило неодноразові порушення прав людини та МГП під час судових процесів в українських судах над членами пов'язаних із Російською Федерацією озброєних груп і військовослужбовців Збройних сил Російської Федерації. УВКПЛ застерігає, що переслідування за державну зраду осіб, які служать у пов'язаних із Росією озброєних групах і мають право на отримання статусу військовополонених, не відповідає принципу імунітету комбатанта. Крім того, УВКПЛ встановило, що «суди» самопроголошених «республік» продовжують виносити вирoki цивільним особам за злочини, пов'язані з конфліктом, під час проваджень, що не відповідають міжнародним стандартам справедливого судового розгляду.

11. Активні та масштабні бойові дії спричинили масове переміщення цивільного населення, що мало серйозні наслідки для здійснення прав людини, включно з економічними та соціальними правами. Станом на кінець липня понад 6,7 мільйонів людей було переміщено в межах України, і ще 6,3 мільйони стали біженцями за межами України. УВКПЛ вітає зусилля Уряду України щодо організації безпечної евакуації цивільного населення з районів, постраждалих від конфлікту, та забезпечення переміщених осіб базовим житлом, доступом до медичного обслуговування та фінансової допомоги. Проте УВКПЛ стурбовано тим, що деякі чоловіки можуть утримуватися від реєстрації як внутрішньо переміщені особи (ВПО) через страх бути призваними до військової служби і відтак втратити доступ до джерела допомоги. УВКПЛ також зазначає, що особи без смартфонів, цифрового доступу або будь-якої документації не можуть зареєструватися як ВПО.

12. Бойові дії також мали особливо серйозний вплив на права людей і груп, що перебувають у вразливому становищі, зокрема, людей з інвалідністю та людей старшого віку, більшість з яких становлять жінки. УВКПЛ зафіксувало численні випадки смерті людей старшого віку через важку гуманітарну ситуацію в районах, що постраждали від бойових дій.

13. УВКПЛ стурбовано порушеннями прав на свободу релігії, думок, вираження поглядів і мирних зібрань. У період з 24 лютого до 31 липня загинули 17 журналістів і працівників засобів масової інформації (ЗМІ), включно з блогерами. Окрім того, свобода вираження поглядів, зокрема, доступу до ЗМІ, була обмежена в зонах, які контролювались Збройними силами Російської Федерації або пов'язаними озброєними групами. УВКПЛ стурбоване тим, що звуження громадянського простору та вкрай обмежуюче середовище на цій території заважало особам повідомляти про порушення прав людини, жертвами або свідками яких вони ставали. Верховна Рада України також прийняла закон, що забороняє російську видавничу продукцію (станом на 31 липня, Президент України не підписав цей закон). Хоча свобода вираження поглядів та розповсюдження інформації може бути обмежена під час надзвичайного становища, УВКПЛ застерігає, що заборона є несумірною, особливо оскільки вона виходить поза межі строку дії правового режиму воєнного стану, який було введено в Україні 24 лютого.

14. В Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна («Крим»), окупованих Російською Федерацією,³ застосування законодавства, що передбачає покарання за широкий спектр реальної критики Російської Федерації та її збройних сил або висловлювань, які сприймаються як критика, необґрунтовано обмежує право на свободу думок і вираження поглядів, а також серйозно звужує простір для висловлення незгодних і критичних думок із питань, що становлять суспільний інтерес. УВКПЛ задокументувало судове переслідування 89 осіб у Криму за «публічні дії, спрямовані на дискредитацію Збройних сил Російської Федерації», відколи це законодавство було запроваджено в березні 2022 року. УВКПЛ також отримало інформацію про тиск на вчителів, аби вони активно схвалювали збройний напад Російської Федерації на Україну та утримувалися від критики окупаційної влади. Упродовж звітного періоду законній діяльності правозахисників також перешкождали арешти, переслідування та блокування доступу до веб-сайтів правозахисних неурядових громадських організацій.

³ Див. Резолюції Генеральної Асамблеї 68/262, 71/205, 72/190, 73/194, 73/263, 74/17, 74/168, 75/29, 75/192 і 76/179.

II. МЕТОДОЛОГІЯ

15. Доповідь ґрунтується на інформації, отриманій за результатами 78 виїздів на місця, 20 відвідувань місць тримання під вартою, моніторингу 14 судових засідань, 14 відвідувань закладів із догляду і притулків, 1 024 інтерв'ю з жертвами та свідками порушень прав людини, а також із родичами жертв та їхніми адвокатами, представниками Уряду, громадянського суспільства та іншими співрозмовниками.⁴ Інформація для доповіді також отримувалася через аналіз судових документів, офіційних записів, відкритих джерел та інших відповідних матеріалів. Висновки ґрунтуються на перевірених інформації, зібраній із первинних та вторинних джерел, які оцінені як надійні та достовірні. Висновки включаються до доповіді за умови, що дотримано стандарт доведення, який передбачає наявність «достатніх підстав», а саме тоді, коли, спираючись на сукупність перевіреної інформації, звичайний розсудливий спостерігач мав би достатні підстави вважати, що описані факти дійсно мали місце, і коли робляться правові висновки, що ці факти відповідають усім елементам складу порушення. Хоча УВКПЛ не може надати вичерпного викладу всіх порушень на території України, воно отримує та перевіряє інформацію через низку заходів відповідно до своєї розробленої методології та ґрунтує висновки на перевірених випадках.

16. УВКПЛ застосовує такий саме стандарт доведення й під час документування жертв серед цивільних осіб, пов'язаних із конфліктом.⁵ Іноді документування випадків, що призвели до жертв серед цивільних осіб, пов'язаних із конфліктом, може тривати певний час, перш ніж будуть зроблені висновки. Це означає, що кількість жертв серед цивільних осіб

ДІЯЛЬНІСТЬ УВКПЛ ЗА ЗВІТНИЙ ПЕРІОД

Дата створення: 9 вересня 2022 року Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

⁴ Інтерв'ю проведені з 530 жінками та 494 чоловіками.

⁵ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, з 16 лютого до 15 травня 2019 року, п.20, доступно за посиланням <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16Feb-15May2019-UA.pdf>.

переглядається, як тільки з'являється нова інформація. УВКПЛ застосовує стандарт «достатні підстави вважати» для встановлення, дії якої сторони призвели до жертв серед цивільних осіб. Воно ґрунтує висновки, зокрема, на врахуванні географічного місцезнаходження жертви серед цивільних осіб, напрямку вогню, а також контексту інциденту. Слід зазначити, що документування жертв серед цивільних осіб спирається на встановлені факти, і що не всі жертви серед цивільних осіб обов'язково є смертями чи пораненнями, що порушують МГП.

17. Інформація в доповідях УВКПЛ використовується на підставі інформованої згоди всіх джерел щодо її використання, а також оцінки УВКПЛ ризику шкоди, яку може заподіяти таке використання. Такий підхід може призводити до видалення даних, за якими можна ідентифікувати особу, для забезпечення конфіденційності або захисту джерел.

18. УВКПЛ надсилало проєкт цієї доповіді Державам, про які йдеться, для надання фактичних коментарів.

III. ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ЦИВІЛЬНЕ НАСЕЛЕННЯ

19. 24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала широкомасштабний збройний напад на Україну із застосуванням своїх сухопутних, військово-повітряних та військово-морських сил. Російські сухопутні війська вторглися на територію України в десяти областях (Київській, Чернігівській, Житомирській, Харківській, Сумській, Донецькій, Луганській, Запорізькій, Херсонській та Миколаївській) за підтримки пов'язаних із Російською Федерацією озброєних груп, а російські військово-повітряні та військово-морські сили завдали ударів крилатими ракетами по всій території України. Здебільшого бойові дії відбувалися в густонаселених районах або поблизу них, включно з такими великими містами, як Чернігів, Харків, Донецьк, Горлівка, Макіївка, Маріуполь, Херсон та Миколаїв. Застосування зброї вибухової дії із широкою зоною ураження, зокрема, обстріли з важкої артилерії, реактивних систем залпового вогню (РСЗВ), запуски ракет та авіаудари поблизу густонаселених населених пунктів, часто невибіркового характеру, спричинили масові жертви серед цивільних осіб, пошкодження та руйнування цивільних об'єктів на безпрецедентному рівні, що суттєво перевищує показники попередніх періодів бойових дій від 2014 року. Крім того, бойові дії призвели до забруднення широких ділянок території України десятками тисяч мін і вибухонебезпечних залишків війни (ВЗВ).

A. ЖЕРТВИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ

“ «Вони жили довго й щасливо та загинули в один день. Від прямого влучення снаряда в їхній дім».

- Родич пари, яка загинула внаслідок обстрілу в Маріуполі.

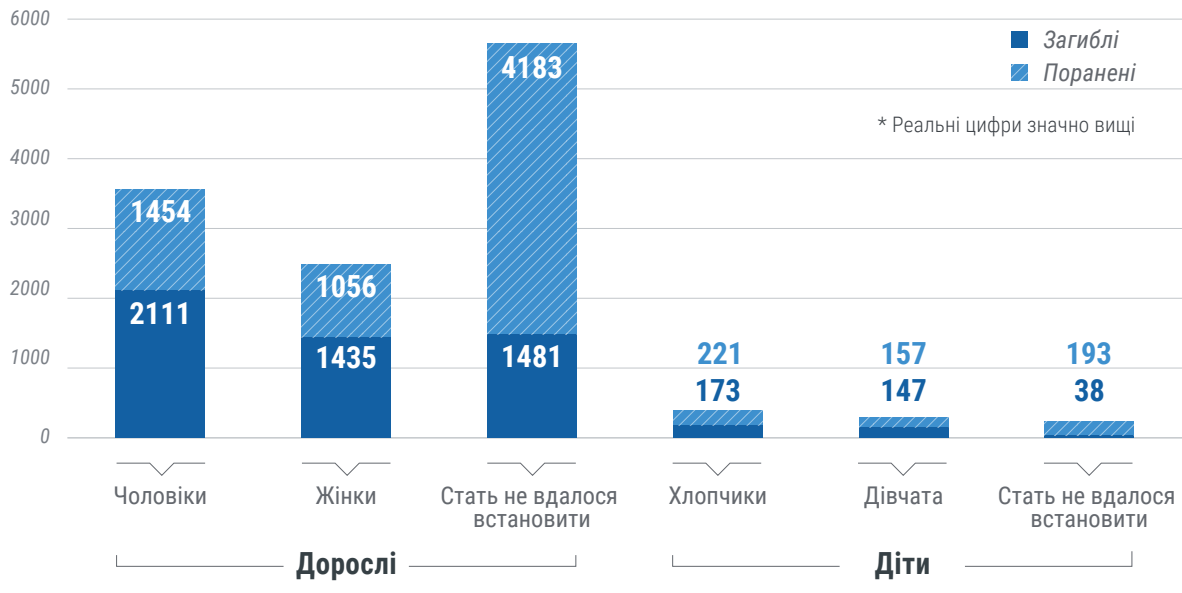
20. В період з 1 лютого до 31 липня 2022 року УВКПЛ зафіксувало 12 649 випадків загибелі або поранення цивільних осіб у країні. Серед них,

- 5 385 цивільних осіб загинули (2 111 чоловіків, 1 435 жінок, 173 хлопчика і 147 дівчат, а також 1 481 дорослий і 38 дітей, стать яких ще не вдалося встановити).
- 7 264 цивільні особи дістали поранень (1 454 чоловіка, 1 056 жінок, 221 хлопчик і 157 дівчат, а також 4 183 дорослих і 193 дитини, стать яких ще не вдалося встановити).

21. Ці жертви були задокументовані таким чином:

- 11 398 (5 131 цивільна особа загинула та 6 267 дістали поранень) випадків було задокументовано в 518 населених пунктах у районах, які контролювались Урядом, коли цивільні особи загинули чи були поранені, що становить 90,1% жертв серед цивільних осіб, зафіксованих за звітний період.

ВТРАТИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ (ВИПАДКИ, ВЕРИФІКОВАНІ УВКПЛ)*, ЗА ВІКОМ І СТАТТЮ, з 1 лютого до 31 липня 2022 року

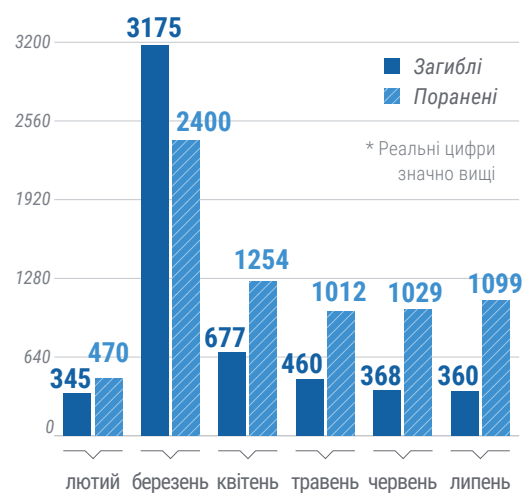
Дата створення: 9 вересня 2022 року Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

- 1 251 (254 цивільні особи загинули та 997 дістали поранень) було задокументовано у 52 населених пунктах у частинах Луганської та Донецької областей, які контролюються Збройними силами пов'язаними з Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами, що становить 9,9% жертв серед цивільних осіб за звітний період.⁶

22. УВКПЛ зауважує, що фактичні цифри, швидше за все, значно вищі. Багато повідомлень про жертви серед цивільних осіб ще не були підтверджені УВКПЛ. Це стосується, наприклад, повідомлень про жертви в Маріуполі (Донецька область), Ізюмі (Харківська область), Лисичанську, Попасній і Северодонецьку (Луганська область).

23. Більшість (92,1%) жертв серед цивільних осіб (4 664 загіблх і 6 984 поранених) була спричинена застосуванням у населених пунктах зброї вибухової дії із широкою зоною ураження, як-от обстріли з важкої артилерії, зокрема, реактивних систем залпового вогню (РСЗВ), а також ракетні та авіаційні удари. До цих випадків належать ситуації, коли в населених пунктах зберігалася й була розгорнута військова техніка. Вісімдесят чотири цивільні особи загинули та 118 дістали

ВТРАТИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ (ВИПАДКИ, ВЕРИФІКОВАНІ УВКПЛ)*, ПО МІСЯЦЯХ, з 1 лютого до 31 липня 2022 року

Дата створення: 9 вересня 2022 року Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

⁶ Жертви серед цивільних осіб у деяких інших регіонах України, які контролюються Збройними силами Російської Федерації (Харків, Херсон, Запоріжжя), не включені в цю доповідь, оскільки вони поки не були перевірені.

поранень унаслідок інцидентів, пов'язаних із ВЗВ та мінами (1,6%).⁷ Ще 637 цивільних осіб загинули та 162 дістали поранень (6,3%) через обстріли зі стрілецької зброї та легких озброєнь (СЗЛО), зокрема, внаслідок перехресного вогню, снайперського вогню, інцидентів із надмірним застосуванням сили, умисних вбивств,⁸ а також внаслідок побиття, ножових поранень і нещасних випадків за участю військових автомобілів або цивільних автомобілів, керованих військовими.

24. Значна кількість жертв серед цивільних осіб була спричинена нападами, під час яких застосовувалася зброя вибухової дії із широкою зоною ураження. Наприклад, 14 березня ракета «Точка-У» влучила в центр Донецька (який контролюється Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами), внаслідок чого загинули 15 цивільних осіб, 36 дістали поранень, зокрема, 1 хлопчик. 8 квітня ще одна ракета «Точка-У» з касетними боеприпасами влучила в залізничний вокзал у Краматорську (частина Донецької області, яка контролюється Урядом), що призвело до загибелі 60 цивільних осіб, зокрема 7 дітей, та поранення 111, з них 17 дітей.⁹ 30 травня внаслідок обстрілу з РСЗВ та мінометів постраждали житлові райони Донецька, включно з навчальними закладами, загинули шестеро цивільних осіб, зокрема одна дівчинка, і десятеро, у тому числі дві дівчинки, були поранені. 21 червня внаслідок удару РСЗВ із касетними боеприпасами загинули одна дівчинка й один чоловік, було поранено п'ять цивільних осіб у Макіївці Донецької області, яка контролюється Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами. 27 червня внаслідок ракетного удару по торговому центру в Кременчуці (Полтавська область) на території, яка контролюється Урядом, загинула 21 цивільна особа і 61, включно з однією дитиною, дістали поранень. 1 липня ракета влучила в житловий будинок і базу відпочинку в Сергіївці (Одеська область) на території, яка контролюється Урядом, унаслідок чого 21 цивільна особа, включно з 1 хлопчиком, загинула та 39 осіб, включно з 3 дівчинками й 3 дівчинками, були поранені.

В. РУЙНУВАННЯ ТА ПОШКОДЖЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ

25. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ підтвердило¹⁰ масштабні руйнування та пошкодження цивільних об'єктів по всій країні, зокрема, медичних та освітніх установ, а також житла в Києві,

ВТРАТИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ (ВИПАДКИ, ВЕРИФІКОВАНІ УВКПЛ)*, ЗА ТИПОМ ЗБРОЇ/ІНЦИДЕНТУ з 1 лютого до 31 липня 2022 року

Вибухова зброя з великою зоною ураження**			6984 4664
Міни та вибухонебезпечні пережитки війни			118 84
Стрілецька зброя, легкі озброєння та вбивства			162 637

* Реальні цифри значно вищі

** Обстріли з артилерії і РСЗВ, ракетні та авіаційні удари

Дата створення: 9 вересня 2022 року Джерело: УВКПЛ ММПЛ

⁷ Це інциденти, в яких цивільні особи загинули або дістали поранень від мін (протипіхотних або протитранспортних) або вибухових пристроїв, як-от міни-пастки або нерозірвані боеприпаси, внаслідок їх ненавмисної детонації після доторкання до них цивільними особами.

⁸ Інциденти, під час яких військові відкривали вогонь по цивільних особах, сприймаючи їх як загрозу.

⁹ УВКПЛ, Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації, червень 2022 року, п. 32, доступно за посиланням <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-08-17/2022-06-UkraineArmedAttack-UKR.pdf>.

¹⁰ Через комбінацію методів, зокрема, відвідування місць подій, інтерв'ю, аналіз відкритих джерел і супутникових знімків, а також дистанційний моніторинг.

Чернігові, Харкові, Сумах, Донецьку, Луганську, Миколаєві, Херсоні, Запоріжжі та Донецьку. Здебільшого вони були спричинені застосуванням зброї вибухової дії в населених районах. Хоча УВКПЛ не змогло оцінити дотримання МГП у кожному окремому інциденті, масштаби пошкоджень і руйнувань переконливо свідчать про те, що порушення МГП мали місце.

26. УВКПЛ підтвердило пошкодження або руйнування 252 медичних установ унаслідок бойових дій.¹¹ Серед них 152 лікарні (зокрема, 17 дитячих лікарень і 12 перинатальних центрів і пологових будинків), 12 психоневрологічних закладів та 88 інших медичних закладів. З них 209 було пошкоджено, 24 зруйновано, а 19 розграбовано. УВКПЛ вважає, що фактична кількість пошкоджених медичних закладів, ймовірно, буде значно вищою.¹²

27. УВКПЛ підтвердило, що через бойові дії було пошкоджено чи зруйновано 384 заклади освіти (252 школи, 70 дитячих садків, 41 спеціалізовану школу, 2 університетів та 1 науковий центр). З них 79 було зруйновано, а 305 – знищено. Частина нападів на освітні заклади ймовірно була пов'язана з тим, що воюючі сторони використовували школи у військових цілях. УВКПЛ вважає, що фактична кількість пошкоджених освітніх закладів, ймовірно, буде значно вищою.¹³

28. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало, що внаслідок бойових дій 39 культових споруд були зруйновані та 51 – пошкоджені. У Харкові, приміром, було пошкоджено дві синагоги, а також Караїмську кенасу – єдину культову споруду караїмів на території, яка контролюється Урядом.¹⁴

29. Масштабні бойові дії та активне застосування зброї вибухової дії із широкою зоною ураження в населених пунктах, як Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами, так і Збройними силами України, спричинили масове пошкодження та руйнування цивільного житла в кількох областях, зокрема, у Київській, Чернігівській, Харківській, Сумській, Луганській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій та Донецькій. За даними заступника голови Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, станом на 7 липня на території, яка контролюється Урядом, було пошкоджено чи зруйновано близько 15 мільйонів квадратних метрів житлового фонду. За даними пов'язаних із Російською Федерацією озброєних груп, щонайменше 8 130 будинків цивільних осіб було пошкоджено або зруйновано внаслідок бойових дій на території Донецької та Луганської областей, яку вони контролюють.

¹¹ Вони сталися в Чернігівській, Донецькій, Харківській, Київській, Луганській, Миколаївській, Сумській, Запорізькій, Житомирській областях, переважно внаслідок застосування зброї вибухової дії, як-от важка артилерія, РСЗВ, ракетні та авіаудари.

¹² 24 липня Міністерство охорони здоров'я України повідомило, що 123 медичні заклади були повністю зруйновані, а 746 закладів пошкоджені.

¹³ 2 червня Міністерство освіти і науки України повідомило, що з 24 лютого 182 закладів освіти в країні було зруйновано, а 1 756 – пошкоджено.

¹⁴ Деякі будівлі, розташовані в районах інтенсивних бойових дій, наприклад у Луганській та Донецькій областях, були пошкоджені неодноразово, зокрема, споруди Святогірської лаври – великого православного християнського монастиря в Донецькій області. Єдині дві синагоги в Маріуполі були зруйновані вщент. Див. УВКПЛ, Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації, червень 2022, п.56.

Енергогенеруючі станції

30. УВКПЛ як і раніше вкрай стурбоване величезними ризиками для цивільного населення та їх потенційними коротко- та довгостроковими наслідками для життя, здоров'я, довкілля та економіки, що виникають через бойові дії поблизу або на території атомних електростанцій.¹⁵ 24 лютого Збройні сили Російської Федерації встановили контроль над Чорнобильською атомною електростанцією, який вони зберігали до 31 березня. На цей період Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) та Державна інспекція ядерного регулювання України втратили зв'язок із Чорнобильським майданчиком. Прямий зв'язок було відновлено тільки 19 квітня.¹⁶

31. 4 березня Збройні сили Російської Федерації здійснили військовий наступ на територію Запорізької атомної електростанції в місті Енергодар – найбільшій з чотирьох діючих атомних станцій в Україні.¹⁷ Повідомляється, що 17 липня російські війська свавільно затримали начальника відділу охорони довкілля атомної електростанції.¹⁸ Станом на 31 липня його місцеперебування було невідомим. Наприкінці липня український регулятор ядерної енергетики стверджував, що Збройні сили Російської Федерації розмістили щонайменше 14 одиниць військової техніки та боєприпасів на території одного з ядерних реакторів і почали рити окопи, що створює значний ризик для загальної цілісності та безпеки станції. Станом на 31 липня об'єкт продовжує контролюватись Збройними силами Російської Федерації.

32. За повідомленнями, у липні російські війська здійснили зі своїх позицій поблизу атомної станції кілька нападів на українські сили, розгорнуті в Нікополі, який контролюється Урядом і розташований на іншому від Енергодара березі Дніпра. За повідомленнями, наприкінці липня Збройні сили України завдали ударів по позиціях Збройних сил Російської Федерації в Енергодарі.

33. УВКПЛ нагадує про заяву Генерального секретаря ООН,¹⁹ в якій міститься заклик до Російської Федерації та України негайно демілітаризувати Запорізьку атомну станцію з огляду на величезні ризики витоку радіації.

¹⁵ МГП передбачає загальний захист атомних електростанцій. У ст. 56(1) Додаткового протоколу I вказується, що атомні електростанції «не повинні ставати об'єктами нападу навіть у тих випадках, коли такі об'єкти є воєнними об'єктами, якщо такий напад може викликати вивільнення небезпечних сил і призвести до тяжких втрат серед цивільного населення. Інші воєнні об'єкти, розміщені в цих установках або спорудах чи поблизу них, не повинні ставати об'єктами нападу, якщо такий напад може викликати вивільнення небезпечних сил у таких установках або спорудах і подальші тяжкі втрати серед цивільних осіб». Крім того, військові цілі не повинні розташовуватися в таких установках і спорудах або в безпосередній близькості від них, і такі установки й споруди ніколи не повинні використовуватися як прикриття під час військових операцій (Правило 42 звичаєвого МГП). УВКПЛ також нагадує, що вчинення нападу на установки або споруди, що містять небезпечні сили, коли відомо, що такий напад стане причиною надмірних втрат життя, поранень серед цивільних осіб або завдасть шкоди цивільним об'єктам, є грубим порушенням Додаткового протоколу I і розглядається як воєнний злочин. Див. статтю 85(3)(c) та статтю 85(5) Додаткового протоколу I.

¹⁶ УВКПЛ, Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації, червень 2022 року, п. 58.

¹⁷ Там само, п. 59.

¹⁸ Укрінформ, Загарбники викрали начальника служби охорони навколишнього середовища ЗАЕС, 18 липня 2022 року, <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3531607-zagarbniki-vikrali-nacalnika-sluzbi-ohoroni-navkolisnogo-seredovisa-zaes.html>.

¹⁹ Організація Об'єднаних Націй, Заява Генерального секретаря щодо Запорізької електростанції, 11 серпня 2022 року, доступна за посиланням <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2022-08-11/secretary-generals-statement-zaporizhzhia-power-plant>.

IV. ПРАВО НА ЖИТТЯ, СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ

A. ВБИВСТВА ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ

“ «Вони [Збройні сили Російської Федерації] просто стріляли в нас один за одним».

- Цивільна жінка з Бучі, яка залишалася в місті, коли воно перебувало під контролем Збройних сил Російської Федерації.

34. Окрім випадків загибелі або поранення цивільних осіб унаслідок бойових дій, УВКПЛ також зафіксувало випадки загибелі цивільних осіб унаслідок умисних вбивств і свавільних страт без належного судового розгляду із застосуванням СЗЛО, ножових поранень або катувань.

Вбивства цивільних осіб Збройними силами Російської Федерації в лютому та березні

35. УВКПЛ і далі працювало над підтвердженням повідомлень про вбивства сотень цивільних осіб Збройними силами Російської Федерації у лютому та березні 2022 року, коли населені пункти в Київській, Чернігівській, Сумській і Харківській областях перебували під їхнім контролем. По результатах кількох виїздів до населених пунктів Київської та Чернігівської областей УВКПЛ підтвердило серйозні порушення МГП, вчинені Збройними силами Російської Федерації.

36. За повідомленнями місцевих органів влади, станом на 31 липня в Київській області було вилучено понад 1 346 тіл цивільних осіб.²⁰ Серед них були цивільні особи, які загинули безпосередньо внаслідок бойових дій, цивільні особи, вбиті незаконно, зокрема свавільно страчені без належного судового розгляду, а також цивільні особи, які померли від навантаження на їхнє здоров'я внаслідок бойових дій або через брак доступу до медичної допомоги.

37. УВКПЛ зафіксувало, що цивільних осіб було вбито в різний спосіб. Дехто був застрелений під час спроби евакуюватись у своїх автомобілях. Інших було застрелено, інколи снайперами, на вулиці, коли вони переходили дорогу пішки або збирали базові продукти харчування.²¹ Хоча чоловіки становлять більшість жертв, багато жінок і дітей також

²⁰ Заява начальника Головного управління Національної поліції в Київській області, опублікована 19 липня 2022 року на офіційній сторінці Національної поліції у Facebook <https://www.facebook.com/pol.kyivregion/videos/1073281156625085>.

²¹ Див. УВКПЛ, Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації, червень 2022 року, п. 80.

були вбиті, часто під час пересування в пошуках або їжі, або можливостей для евакуації. Умисні вбивства цивільних осіб заборонені в будь-який час. Такі дії становлять воєнний злочин як серйозне порушення Женевських конвенцій.²²

38. УВКПЛ підтвердило випадок, коли трьох цивільних чоловіків катували, а потім убили в селі Стоянка Київської області, яке в березні 2022 року контролювалося Збройними силами Російської Федерації. 29 березня свідок бачив, як двоє з цих чоловіків йшли з російськими військовослужбовцями до свого будинку. 1 квітня тіла цих двох чоловіків і третього мешканця села були знайдені в підвалі будинку, який використовувався російськими солдатами, коли вони контролювали Стоянку. Родичі, які впізнали жертв у морзі, зазначили, що на всіх трьох тілах були сліди катувань, зокрема, зв'язані руки та ноги, численні ножові поранення, відрізані пальці. Це було підтверджено фотографіями, наданими УВКПЛ. Судово-медичний експерт встановив, що причиною смерті всіх трьох жертв стали вогнепальні поранення в груди.

39. В іншому випадку, 18 березня, два джерела, опитані УВКПЛ, стали свідками того, як російські військовослужбовці, погрожуючи зброєю, змусили трьох цивільних чоловіків прийти на будівельний майданчик на перехресті вулиць Яблунська та Яремчука в Бучі, а потім свавільно стратили їх. УВКПЛ також отримало відеозапис, на якому зафіксовано момент перед вбивством, коли російські військовослужбовці відводять чоловіків. За словами одного зі свідків, руки чоловіків були зв'язані за спиною, коли старший російський військовослужбовець застрелив їх один за одним. Було видно, як одна з жертв молилась та просить не вбивати її перед тим, як її застрелили. Потім російський військовослужбовець вистрілював у коліна іншій жертві, через що вона впала на землю, після чого вбив її ще одним пострілом. Їхні тіла лишилися на місці події до квітня, оскільки місцеві мешканці боялися чіпати їх, доки російські війська не пішли з цього району 31 березня.

Позасудові страти людей, які сприймаються як так звані «зрадники»

40. Починаючи з 24 лютого УВКПЛ задокументувало шість вбивств цивільних осіб, які сприймалися як так звані «зрадники» за їхню ймовірну колаборацію з Російською Федерацією на території, окупованій нею або контрольованій Збройними силами Російської Федерації або пов'язаними озброєними групами. Хоча особи, які скоїли ці вбивства, залишаються невідомими, УВКПЛ стурбоване, що деякі з цих вбивств могли бути скоєні агентами Уряду України або за їхнього потурання.²³ Більшість жертв були колишніми чи теперішніми посадовцями місцевих органів влади, співробітниками правоохоронних органів чи цивільними особами, які, як вважається, добровільно співпрацювали з окупаційною владою. Оскільки ці жертви були цивільними особами, їх не можна вважати законними військовими цілями.²⁴ Як такі, ці вбивства можуть дорівнювати позасудовим стратам і воєнним злочинам і повинні відповідно розслідуватися та переслідуватися в судовому порядку.

²² Женевська конвенція IV, ст. 32 і 147; Додатковий протокол I, ст. 75(2)(a)(i) та ii). Умисні вбивства та катування також заборонені звичаєвим МГП (див. правила 89 і 90). У ст. 85 (5) Додаткового протоколу I серйозні порушення МГП вважається воєнними злочинами.

²³ Наприклад, 19 квітня радник міністра внутрішніх справ заявив на ток-шоу, що «на окупованих територіях створена та працює [служба]. Коли ви чуєте, що хтось на окупованих територіях «раптово помер» – це робота наших служб».

²⁴ Див. Женевська конвенція III, ст. 4 (a); Додатковий протокол I, ст. 43 і 50.

В. ЗАТРИМАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З КОНФЛІКТОМ

Затримання Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами у зв'язку з конфліктом

41. УВКПЛ зафіксувало значне зростання кількості затримань, пов'язаних із конфліктом, від початку збройного нападу Російської Федерації на Україну. Насильницькі зникнення та свавільні затримання цивільних осіб стали повсюдними на території, яка контролюється Збройними силами Російської Федерації чи пов'язаними озброєними групами. УВКПЛ зафіксувало 407 таких випадків (359 чоловіків, 47 жінок, 1 хлопчик). Більшість жертв були діючими або колишніми державними службовцями місцевих органів влади, правозахисниками, активістами громадянського суспільства, журналістами та працівниками ЗМІ. УВКПЛ також зафіксувало насильницькі зникнення священнослужителів, відставних військовослужбовців Збройних сил України, співробітників служб із надзвичайних ситуацій і муніципальних установ, а також цивільних осіб, які не обіймали ніяких державних посад.

42. УВКПЛ задокументувало 18 жертв (17 чоловіків і 1 жінка), які були знайдені мертвими після зникнення; деякі з них були з ознаками насильницької смерті, інші померли в місцях тримання під вартою через брак медичної допомоги. Щонайменше 232 жертви залишаються свавільно позбавленими волі, більшість із них перебувають у невідомих місцях із невідомими умовами тримання під вартою. 160 жертв або було звільнено з місць несвободи, або вони самі втекли, або їх було залишено під час відступу Збройних сил Російської Федерації; ще 15 жертв було звільнено під час так званих «обмінів військовополоненими». УВКПЛ зауважує, що затримання цивільних осіб із метою проведення обміну може дорівнювати захопленню заручників, що в даному контексті вважатиметься воєнним злочином.²⁵

43. УВКПЛ також зі стурбованістю зазначає смерть цивільного громадянина Великої Британії в місці тримання під вартою 10 липня в Донецьку, ймовірно через ненадання йому відповідних ліків від діабету. Жертва була затримана в Запорізькій області пов'язаними з Росією озброєними групами під час евакуації цивільних осіб та, як повідомляється, пізніше переслідувалася в судовому порядку як найманець. УВКПЛ наголошує, що будь-яка навмисна бездіяльність у наданні необхідної медичної допомоги, що серйозно загрожує фізичному чи психічному стану або недоторканності будь-якої особи, яка перебуває під владою супротивної сторони, та позбавлена волі у зв'язку зі збройним конфліктом, дорівнює воєнному злочину.²⁶

44. УВКПЛ задокументувало насильницьке зникнення 36 цивільних осіб, які були затримані Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами під Маріуполем у березні та квітні, коли вони намагалися привезти в місто гуманітарну допомогу. Після їх арешту Збройні сили Російської Федерації та пов'язані озброєні групи відмовилися визнати факт затримання жертв або неодноразово приховували дані про їхню долю.²⁷ УВКПЛ

²⁵ Женевська конвенція IV, ст. 34. Див. також Римський статут Міжнародного кримінального суду, ст. 8(2)(a) (viii).

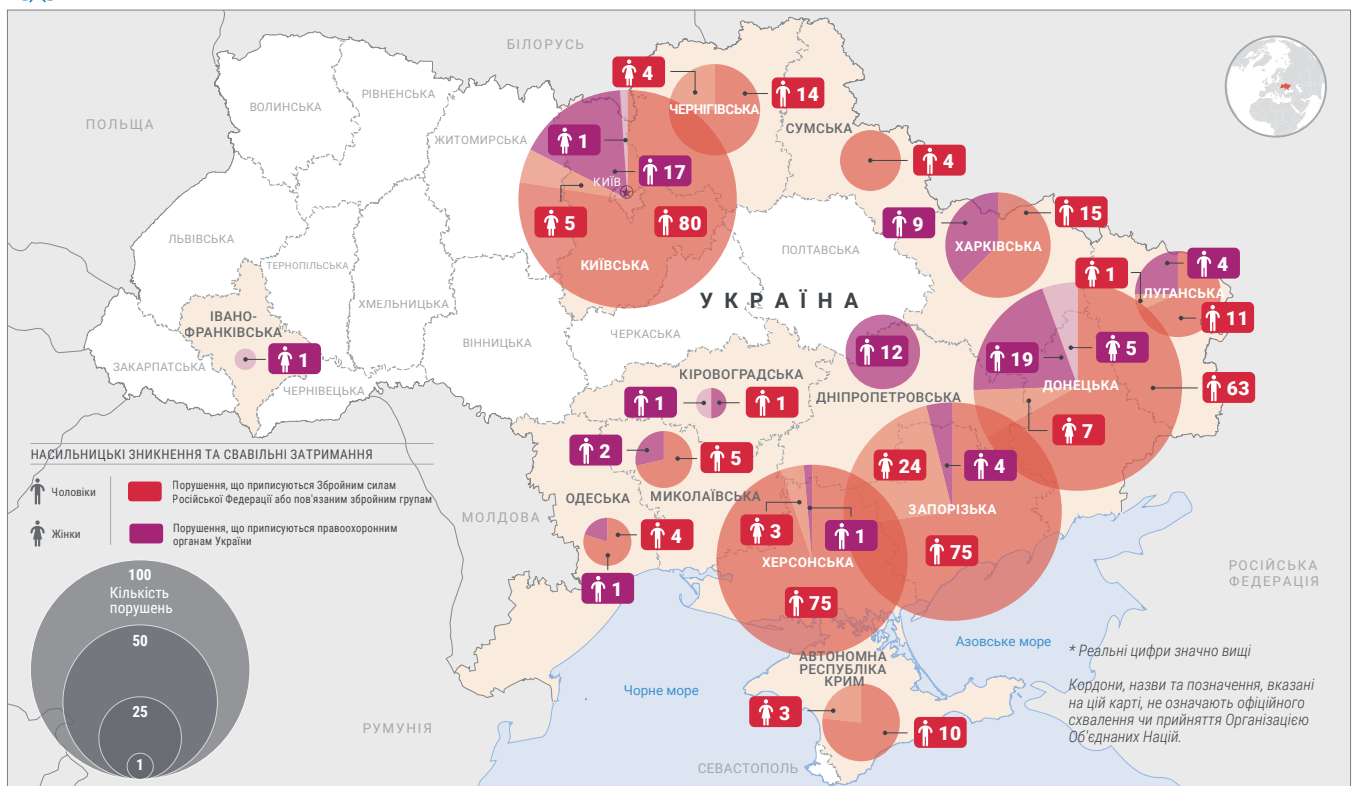
²⁶ Стаття 11 Додаткового протоколу I.

²⁷ Стаття 2, Конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень. Конвенція була ратифікована Україною в 2015 році. Хоча вона не була ратифікована Російською Федерацією, заборона насильницьких зникнень належить до звичаєвого міжнародного права і відтак є обов'язковою для всіх держав. Див. правило 98, МКЧХ, База даних зі звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

підтвердило, що двох із затриманих було звільнено через тиждень, а інші 33 особи були звільнені після більш ніж двох місяців тримання у місцях несвободи. Жодних «кримінальних справ» проти них «влада» самопроголошеної «Донецької народної республіки» не порушувала. Жертви повідомляли, що їх доставляли до різних місць несвободи, як-от гаражі, підвали відділів поліції та інші неофіційні місця несвободи, де їх тримали в закритих переповнених кімнатах чи камерах, та забезпечували мінімальною кількістю води та їжі. Порушники били, катували струмом та іншим чином жорстоко поводитися із затриманими. У деяких місцях несвободи цивільні особи трималися під вартою разом із військовополоненими, багато з яких мали видимі сліди катувань і поранень, але, як було видно, не отримували аніякого або достатнього лікування.

УКРАЇНА: НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗНИКНЕННЯ ТА СВАВІЛЬНІ ЗАТРИМАННЯ (ВИПАДКИ, ВЕРИФІКОВАНІ УВКПЛ)*
3 1 лютого до 31 липня 2022 року

Дата створення: 9 вересня 2022 року Автор: IMDA/ERS/FOTCD Джерело: УВКПЛ ММПЛУ, УКГС ООН, OSM Контактні дані: ohchr-imsupport@un.org

Затримання у зв'язку з конфліктом із боку Уряду України

45. УВКПЛ і далі документувало випадки насильницьких зникнень і свавільних затримань правоохоронними органами та Збройними силами України на території, яка контролюється Урядом. УВКПЛ зафіксувало 47 випадків свавільних арештів і затримань, а також 31 випадок (відносно 28 чоловіків та 3 жінок), які можуть дорівнювати насильницькому зникненню. Двадцять дев'ять жертв згодом були звільнені, або родичі отримали підтвердження їхнього офіційного затримання.

46. УВКПЛ задокументувало випадок чоловіка, який зазнав насильницького зникнення з боку Служби безпеки України (СБУ). Спочатку Збройні сили Російської Федерації затримали його, піддавали катуванню та жорстокому поводженню в Запорізькій області. Після звільнення на початку травня потерпілий вирушив до Запоріжжя, щоб подати скаргу.

Коли він підійшов до будівлі СБУ, на нього напали та побили двоє невідомих чоловіків у масках, які потім затягли його до будівлі, роздягнули, обшукали та звинуватили у співпраці зі Збройними силами Російської Федерації. Ці двоє чоловіків привели потерпілого із зав'язаними очима у квартиру, тримали його там протягом наступної доби та знову били. Потерпілому вдалося втекти, але наступного дня його було затримано поліцією та СБУ та переведено в невстановлений будинок, де його тримали до 24 травня без жодних контактів із зовнішнім світом. Протягом цього часу родичам не повідомляли про його долю. Потім його перевели до будівлі СБУ, повідомили про підозру в колабораційній діяльності (стаття 111-1 Кримінального кодексу), і суддя призначив запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

47. УВКПЛ зауважує, що після введення воєнного стану Верховна Рада України внесла поправки до Кримінального процесуального кодексу, які дозволяють співробітникам правоохоронних органів заарештовувати та застосовувати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою рішенням суду.²⁸ Ці поправки було скасовано законом, ухваленим Верховною Радою 27 липня.²⁹ 14 квітня 2022 року Верховна Рада внесла зміни до іншого положення Кримінального процесуального кодексу, доповнивши його положенням про те, що під час дії режиму воєнного стану єдиним запобіжним заходом, застосованим до підозрюваних у вчиненні злочинів, пов'язаних із конфліктом, є тримання під вартою.³⁰ УВКПЛ зауважує, що хоча Україна скористалася правом на відступ від права особи на свободу та особисту недоторканність відповідно до статті 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП),³¹ деякі елементи цього права мають невідступний характер, зокрема, гарантії не піддавати свавільному затриманню, коли воно «є безпідставним чи непотрібним за даних обставин».³²

Місця тримання під вартою у зв'язку з конфліктом

48. Упродовж звітного періоду УВКПЛ виявило 76 місць несвободи, де цивільні особи перебували під вартою з підстав, пов'язаних із конфліктом. Серед цих об'єктів 44

²⁸ Закон № 2201-IX від 14 квітня 2022. Поправки дозволяли правоохоронним органам затримати особу із застосуванням виняткової процедури затримання (in flagrante) без судового розгляду на строк до дев'яти днів. Вони також дозволяли керівникам органів прокуратури у випадках, коли слідчий суддя не може виконувати свої обов'язки, продовжувати строк досудового тримання під вартою осіб, підозрюваних у скоєнні злочинів, пов'язаних із конфліктом, воєнних злочинів або інших тяжких злочинів, без судового розгляду (стаття 615 Кримінального процесуального кодексу України, змінена Законом №2201-IX від 14 квітня 2022 року).

²⁹ Відповідні зміни діяли до 25 серпня, коли Закон №2462-IX від 27 липня 2022 року набрав чинності. Він обмежив термін тримання під вартою без рішення суду до трьох днів замість дев'яти та позбавив прокурорів права обирати запобіжний захід.

³⁰ Законом № 2198-IX від 14 квітня 2022 року статтю 176 Кримінального процесуального кодексу було доповнено частиною шостою. До внесення поправок суд або слідчий суддя могли вибирати із низки менш обмежувальних запобіжних заходів.

³¹ 1 березня Україна повідомила Генерального секретаря ООН про відступ від деяких зобов'язань у галузі прав людини відповідно до ст.4 МПГПП та ст.15 Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) на час дії воєнного стану, запровадженого 24 лютого відповідно до Указу № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Воєнний стан було введено на всій території України терміном на 30 днів, згодом його було продовжено до 21 листопада.

³² Див. Комітет із прав людини, Зауваження загального порядку № 35, п. 66. Під час оцінки того, чи є тримання під вартою розумним або необхідним, суд повинен розглянути, чи менш обмежувальні заходи були б достатніми для досягнення мети.

контролювалися Збройними силами Російської Федерації або пов'язаними озброєними групами, 10 – органами влади Російської Федерації (8 у Російській Федерації та 4 у Криму) та 20 – органами влади України. Двадцять шість місць несвободи, які контролювалися Збройними силами Російської Федерації або пов'язаними озброєними групами, були неофіційними й відтак не відповідали мінімальним міжнародним стандартам тримання під вартою. Українські органи влади також використовували сім неофіційних місць тримання під вартою, зокрема, приватні квартири, санаторії та підвали занедбаних будівель. Більшість осіб, яких тримали під вартою в неофіційних місцях, повідомили УВКПЛ про жорстоке поводження та нелюдські умови перебування, зокрема тримання в переповнених ізольованих приміщеннях, брак їжі, води, санітарних умов, доступу до медичної допомоги та зв'язків із родичами. У 12 з цих неофіційних місць несвободи жертви також зазнавали катувань і сексуального насильства або були свідками катувань інших затриманих.

С. КАТУВАННЯ ТА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ

49. УВКПЛ зафіксувало поширену практику катування або жорстокого поводження з цивільними особами, затриманими Збройними силами та правоохоронними органами Російської Федерації, а також пов'язаними озброєними групами. З 38 звільнених цивільних осіб (34 чоловіків, 4 жінок), з якими спілкувалося УВКПЛ, 33 осіб повідомили про застосування до них різних форм катувань або жорстокого поводження під час перебування під вартою, щоб змусити їх зізнатися у співпраці зі Збройними силами України, змусити співпрацювати зі Збройними силами Російської Федерації або озброєними групами, або просто залякати їх. Методи катування або жорстокого поводження включали удари кулаками, ногами, кийками, прикладами автоматів, удушення, удари електричним струмом, постріли гумовими кулями, порізи ножами, погрози сексуальним насильством, тримання в одному положенні протягом тривалого часу, піддавання холоду чи закриття в «печі»,³³ позбавлення води або їжі, імітацію страти, тривале застосування наручників, надягання мішка на голову та погрози привести затриманих на лінію фронту та кинути їх там. У деяких випадках катування тривали кілька годин і призводили до тяжких травм. Жінки, з якими спілкувалось УВКПЛ, не повідомляли про які-небудь специфічні форми катувань або жорстокого поводження, але також згадували про погані умови тримання, зокрема, переповнені камери та брак достатнього харчування та води.

50. У випадках свавільних затримань і насильницьких зникнень, ймовірно вчинених правоохоронними органами України, УВКПЛ зафіксувало 34 скарги на катування або жорстоке поводження, зокрема, побиття, погрози стратою, погрози пострілами в кінцівки із зарядженої зброї, а також погрози привезти та залишити затриманих на лінії фронту.

51. УВКПЛ особливо стурбоване випадком із двома чоловіками, які були закатовані до смерті Збройними силами Російської Федерації в Херсоні. За повідомленнями, обидва чоловіки входили до сил територіальної оборони, але склали зброю та не брали безпосередньої участі в бойових діях, відколи Збройні сили Російської Федерації увійшли в місто. 27 березня їх було затримано Збройними силами Російської Федерації в місцевому відділі поліції, де їх звинуватили у сприянні Збройним силам України, жорстоко побили та

³³ «Піч» – це метод катування, коли затриманих ізолюють у контейнерах у посушливих районах, де вони зазнають сильної спеки, зневоднення або вмирають.

залишили без медичної допомоги. У середині квітня одного з постраждалих було перевезено до Севастополя. Від отриманих травм він невдовзі помер. Тіло іншого чоловіка було знайдено у Дніпрі наприкінці травня. Каткування та свавільне позбавлення життя абсолютно заборонені, а в ситуації збройного конфлікту обидва порушення можуть становити воєнні злочини.

52. УВКПЛ задокументувало випадок з цивільним чоловіком, якого російські військовослужбовці затримали та катували на пропускному пункті біля села Чонгар Херсонської області наприкінці червня. Він їхав із Маріуполя в Крим, коли його затримали на пропускному пункті.³⁴ Чоловіка допитали, вилучили та обшукали телефон. Коли військовослужбовці знайшли фотографію його та його дитини в українському національному вбранні, вони звинуватили його в негативному ставленні до Російської Федерації та побили, щоб змусити зізнатися у співпраці зі Збройними силами України. Вони також погрожували зґвалтуванням і намагалися його роздягнути. Пізніше потерпілий чув, як у сусідній кімнаті били інших чоловіків і погрожували їм сексуальним насильством. Наступного дня жертву відпустили без пояснення причин і заборонили в'їзд до Криму. Потерпілий зазнав тяжких травм, які можуть призвести до інвалідності на все життя.

53. УВКПЛ також задокументувало каткування та жорстоке поводження з групою з чотирьох цивільних осіб, включно з двома священиками, які добровільно зголосилися забрати тіла українських солдатів, які, ймовірно, загинули на острові Зміїний 25 лютого. Коли вони приїхали на острів, Збройні сили Російської Федерації затримали їх разом із 17 членами екіпажу рятувального судна. Російські війська доставили групу до Севастополя (Крим), а потім у Шебекіно та Старий Оскол Білгородської області (Російська Федерація). У Шебекіно чоловіків шість днів тримали в неопалюваних військових наметах, де їм було відмовлено в медичній допомозі, і деякі отримали обмороження. У Старому Осколі співробітники російської пенітенціарної системи неодноразово били затриманих і часто піддавали їх особистим обшукам, зокрема обшукам порожнин тіла, та ударам електричним струмом по геніталіях. Російські співробітники записували ці акти катувань і жорстокого поводження на відео та погрожували викласти ці відео в Інтернеті або відправити їх родичам жертв, що призводило до додаткових психологічних страждань. Жертви було звільнені з-під варти під час «обміну військовополоненими» у травні 2022 року.

D. СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ

**«Я сказала: «Ти мені в онуки годишся»,
а він відповів: «Мовчи, а то я тебе вб'ю».**

- Жертва зґвалтування.

54. УВКПЛ поки що не може дійти висновків про масштаби СНПК, скоєного з лютого, проте численні випадки СНПК щодо жінок, дівчат і чоловіків було задокументовано. Хитка

³⁴ Жертві точно невідомо, до якої служби належали порушники, але він вважає, що вони були представниками або прикордонної служби, або ФСБ, або Збройних сил Російської Федерації.

безпекова ситуація в деяких частинах України, стигма та травми, пов'язані із сексуальним насильством, а також брак доступу жертв до послуг – усі ці чинники призводять до низької кількості повідомлень про такі випадки. УВКПЛ задокументувало 9 випадків зґвалтування (8 жінок та 1 дівчинки), 15 випадків сексуального насильства як методу катування або жорстокого поводження щодо чоловіків, та 11 випадків примусу до публічного роздягання як чоловіків, так і жінок, які вважалися «порушниками закону». УВКПЛ також зафіксувало вісім випадків інших форм сексуального насильства (щодо п'яти жінок, одного чоловіка та двох дівчат), як-от примус до оголення, небажані дотики до інтимних частин тіла, сексуальне домагання та погрози сексуальним насильством. Багато задокументованих випадків були пов'язані з іншими порушеннями прав людини, наприклад, умисні вбивства, тримання під вартою без зв'язку із зовнішнім світом, свавільні затримання, катування, мародерство. Тридцять випадків було скоєно Збройними силами або правоохоронними органами Російської Федерації,³⁵ 2 випадки – Збройними силами або правоохоронними органами України³⁶, 11 випадків – цивільними особами або особами, які входили до підрозділів територіальної оборони.³⁷ Будь-яка форма сексуального насильства є порушенням прав людини за нормами міжнародного права³⁸, а деякі випадки, задокументовані УВКПЛ, також можуть дорівнювати воєнним злочинам.

55. В одному задокументованому випадку в березні троє російських солдатів підійшли до будинку в Київській області та запитали 59-річну жінку про місцеперебування її чоловіка. Коли вона відповіла, що він помер, один із солдатів наказав їй роздягнутися, погрожуючи, що якщо вона не підкориться, її становище погіршиться. Він змусив її роздягнутися на вулиці, направивши на неї автомат, а потім уперся ним між її ніг та сідниць. Він наказав їй обернутися, а двоє інших солдатів дивилися й сміялися. Потім він заштовхнув її до будинку, ударом автомата повалив на диван і двічі зґвалтував. Під час усієї наруги він не випускав із рук зброю.

56. В іншому задокументованому випадку, також у березні в Київській області, двоє російських солдатів прийшли до будинку, в якому жила пара та їхня чотирирічна донька. Під дулом зброї вони відвели жінку до іншої кімнати, наказали їй стати на коліна і здійснили групове зґвалтування. Її чоловіка привели з іншої кімнати та змусили дивитися. Потім вони вдарили його каструлею і змусили здійснити з нею статевий акт, поки вони спостерігали за тим, що відбувається. Жінка чула плач дочки в іншій кімнаті, але не бачила, що з нею сталося. Пізніше дочка розповіла матері, що чоловік «дав їй свою пісю», що означає, що вона також зазнала акту сексуального насильства. Коли російські солдати йшли, вони сказали, що «підуть до інших». УВКПЛ отримало ще два повідомлення про сексуальне насильство в тій же місцевості в той же період часу, але поки не змогло їх підтвердити.

³⁵ Зґвалтування, групове зґвалтування, примус до оголення, побиття та удари струмом по геніталіях, небажані дотики до інтимних частин тіла, примус до спостереження за актом сексуального насильства над іншою особою, примус до здійснення сексуального акту з іншою особою, необґрунтовані обшуки тіла та порожнин, погрози сексуальним насильством.

³⁶ Примус до оголення, погрози сексуальним насильством.

³⁷ Примус до публічного роздягання.

³⁸ Сексуальне насильство, вчинене приватними особами, є порушенням прав людини, якщо державні органи не запобігають йому, не розслідують і не переслідують винних у судовому порядку.

57. Більшість зафіксованих УВКПЛ випадків СНПК щодо жінок і дівчат сталися, коли Збройні сили Російської Федерації базувалися в житлових районах, недалеко від своїх військових позицій. У цих випадках жінки зазнавали зґвалтувань, зокрема групових зґвалтувань, з боку військовослужбовців Збройних сил Російської Федерації. Більшість випадків СНПК щодо чоловіків відбувалися в контексті тримання в місцях несвободи Збройними силами Російської Федерації. Побиття в зоні геніталій, удари по геніталіях електричним струмом, примус до оголення, необґрунтовані обшуки порожнин та інших ділянок тіла, погрози зґвалтуванням затриманих та їхніх близьких використовувалися як метод катувань і жорстокого поводження для залякування, покарання чи примусу до зізнання. УВКПЛ також отримало кілька тверджень про сексуальне насильство та домагання стосовно жінок на контрольно-пропускних пунктах під час так званих «фільтраційних» процесів, організованих Збройними силами Російської Федерації.

58. УВКПЛ має підстави вважати, що багато комбатантів Збройних сил Російської Федерації та пов'язаних озброєних груп не отримували інформації або інструкцій про законне ведення бойових дій, зокрема, щодо заборони сексуального насильства, як того вимагає МГП.

59. Через збройний напад Російської Федерації на Україну доступ до послуг для жертв сексуального насильства скоротився. Нестача комплексних, довгострокових послуг для жертв сексуального насильства, зокрема, медичного обслуговування, реабілітації та психосоціальної підтримки перешкоджатиме процесу одужання, спричинятиме затримки в повідомленні про такі випадки та може завадити зусиллям щодо притягнення порушників до відповідальності в майбутньому.

60. За даними Генеральної прокуратури України, в період із 24 лютого до 31 липня проти військовослужбовців Збройних сил Російської Федерації було відкрито 43 кримінальні провадження, пов'язані із сексуальним насильством. П'ятьом російським військовослужбовцям було повідомлено про підозру.

Е. ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ ТА ІНШИМИ ОСОБАМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ *HORS DE COMBAT*

61. УВКПЛ задокументувало порушення МГП і міжнародного права прав людини при поводженні з військовополоненими та особами, які перебувають *hors de combat*. Зокрема, це включало позасудові страти, катування та жорстоке поводження, порушення гарантій справедливого судового розгляду, судове переслідування військовополонених за участь у бойових діях, відмова в наданні медичної допомоги, виставлення для цікавості публіки, порушення умов інтернування, брак їжі та води, розграбування особистих речей обома або однією з воюючих сторін.

62. З 24 лютого УВКПЛ провело конфіденційні інтерв'ю зі 142 військовополоненими (усі чоловіки) у семи установах, які перебувають у віданні Уряду України, за повного та безперешкодного доступу.³⁹ Станом на 31 липня, попри запити, УВКПЛ не мало

³⁹ 64 військовослужбовців Збройних сил Російської Федерації, 78 членів пов'язаних озброєних груп.

конфіденційного доступу до військовополонених, інтернованих Російською Федерацією та пов'язаними з нею озброєними групами. Брак доступу позбавляє затриманих додаткового захисту. УВКПЛ провело інтерв'ю із 35 військовослужбовцями Збройних сил України (32 чоловіка і 3 жінки) після їхнього звільнення з місць інтернування в період із квітня до липня 2022 року. УВКПЛ також провело інтерв'ю з 17 цивільними особами (16 чоловіків, 1 жінка), які трималися під вартою разом із військовополоненими, захопленими в полон Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами, та які були свідками порушень, пов'язаних із поведінкою із військовополоненими.

Військовополонені в полоні Російської Федерації

63. УВКПЛ задокументувало також практику неналежного поведіння з військовополоненими, затриманими Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами впродовж усього періоду їхнього інтернування. УВКПЛ підтвердило, що з 35 військовослужбовців Збройних сил України, які спілкувалися з УВКПЛ, 27 зазнали катувань із боку Збройних сил Російської Федерації та правоохоронних органів, а також пов'язаних озброєних груп. Жертви розповідали, що їх били кулаками, ногами, поліцейськими кийками та дерев'яними молотками, катували струмом, погрожували стратою чи сексуальним насильством, стріляли в ноги. Порушники катували жертв, щоб примусити надати військову інформацію, зізнатися у воєнних злочинах, свідчити проти інших військовополонених або покарати за участь у бойових діях.

64. Особливу стурбованість УВКПЛ викликала достовірна інформація, про загибель двох українських військовослужбовців унаслідок катувань. За повідомленнями, перша жертва померла після того, як військовослужбовці Збройних сил Російської Федерації побили її руками та електричним струмом 9 травня на аеродромі в Мелітополі. Двоє свідків повідомили УВКПЛ, що жертву привезли в класну кімнату школи пілотів зі слідами катувань, і незабаром вона померла. Друга жертва, за повідомленнями, зазнала смертельних ударів, коли охоронці били військовополонених по прибутті у Волноваську виправну колонію під Оленівкою Донецької області 17 квітня. Відмова Російської Федерації надати конфіденційний доступ незалежним спостерігачам до місць інтернування є серйозною перешкодою для перевірки таких повідомлень, забезпечення відповідальності та запобігання таким порушенням у майбутньому.

65. УВКПЛ висловлює серйозну стурбованість так званими «процедурами прийому» у Волноваській виправній колонії під Оленівкою Донецької області та у слідчих ізоляторах Брянська, Курська, Старого Оскола, Ростова-на-Дону та Таганрога Російської Федерації. За повідомленнями, під час цих «процедур прийому» військовополонених били, катували, змушуючи подовгу перебувати в одному положенні, завдавали ударів струмом, поміщали в «піч», виставляли на холод, погрожували фізичним і сексуальним насильством, погрожували спустити на них собак та принизливо поводитись після прибуття до місць інтернування.⁴⁰ Більшість військовополонених, інтернованих у Російській Федерації, та з якими спілкувалося УВКПЛ, повідомили, що їх змушували щодня вивчати та декламувати гімн Російської Федерації чи інші російські патріотичні пісні під погрозами фізичного насильства. УВКПЛ отримало скарги від восьми українських військовослужбовців стосовно браку медичної

⁴⁰ Зокрема, словесні образи та примус співати чи вибачатися перед портретами радянських лідерів.

допомоги; втім десять військовослужбовців зазначили, що отримали необхідну медичну допомогу після їх переведення до лікарні. Викликає стурбованість той факт, що дев'ять осіб, з якими спілкувалося УВКПЛ, повідомили, що поранені товариші по службі померли протягом кількох днів після полонення через нестачу медичної допомоги в імпровізованих місцях інтернування. Всі респонденти також скаржилися на недостатню кількість та якість їжі та води, що надавались інтернованим українським військовополоненим.

66. УВКПЛ відомо про відеозапис, поширений у соціальних мережах 28 липня, на якому чоловік, який ймовірно є військовослужбовцем Збройних сил Російської Федерації, б'є ногою по голові людину у формі Збройних сил України, відрізає йому тестикули канцелярським ножом і вбиває пострілом. УВКПЛ ще не перевірило обставини цього відеозапису.

67. УВКПЛ зафіксувало 52 випадки розграбування особистих речей військовослужбовців Збройних сил України, захоплених у полон Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами, зокрема, мобільних телефонів, ювелірних виробів, годинників, курток, чоботів. У п'яти випадках із банківських рахунків було вкрадено гроші із використанням банківських карток, вилучених у інтернованих українських військовослужбовців.⁴¹

68. УВКПЛ не відомо про створення таборів для військовополонених, як того вимагає МГП, у Російській Федерації або на території, окупованій Російською Федерацією. УВКПЛ отримало інформацію про те, що українські військовополонені були інтерновані у виправних колоніях, слідчих ізоляторах (СІЗО), відділах поліції та імпровізованих місцях інтернування, як-от сараї або будівлі, які використовуються як передові оперативні бази Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами. УВКПЛ зазначає, що це порушує норму, за якою військовополонені не можуть бути інтерновані в ізоляції.⁴²

69. УВКПЛ стурбовано становищем військовополонених, які тримаються під вартою без зв'язку із зовнішнім світом. Більшість військовополонених, за справами яких стежило УВКПЛ, і які були інтерновані в Російській Федерації або на території, яка контролюється Збройними силами Російської Федерації або пов'язаними озброєними групами, не могли зв'язатися з родичами. Лише у 2 із 35 випадків військовополонені змогли це зробити, але ненадовго, телефоном і без надання інформації про місце їхнього інтернування.⁴³

⁴¹ Розграбування заборонено МГП. Див. Гаазькі положення, ст. 47; МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, том 1, правило 52. За МГП, усі речі та предмети особистого користування, за винятком зброї, військового спорядження та військових документів, залишаються в розпорядженні військовополонених, за винятком, якщо вони вилучаються з міркувань безпеки.

⁴² Статті 21 і 22 Женевської конвенції III у частині поведінки з військовополоненими передбачають, що військовополонені не дозволяється тримати в ізоляції за винятком випадків, в яких ізоляція є необхідною для охорони їхнього здоров'я, та лише протягом тривалості обставин, які роблять таку ізоляцію необхідною. За винятком особливих випадків, які виправдані інтересами самих військовополонених, їх не слід розмішувати у в'язницях.

⁴³ Згідно зі ст.70 Женевської конвенції III, кожному військовополоненому одразу після взяття в полон або не пізніше, ніж через тиждень після прибуття до табору, навіть якщо це транзитний табір, надають можливість надіслати безпосередньо своїй родині поштову картку з інформацією про взяття в полон, адресу перебування та стан свого здоров'я.

Інцидент у Волноваській виправній колонії під Оленівкою

70. За повідомленнями, у ніч із 28 на 29 липня кілька десятків українських військовополонених загинули й більше ста дістали поранень, коли Волноваська виправна колонія № 120 (Донецька область) імовірно зазнала обстрілу. Генеральний секретар ООН ініціював створення місії зі встановлення фактів, яка намагатиметься з'ясувати факти цього інциденту, та після завершення своєї роботи представить доповідь Генеральному секретарю.

Військовополонені в полоні України

71. Більшість військовополонених, які перебувають у полоні України, тримаються під вартою у спеціально відведених приміщеннях пенітенціарних установ, зокрема, СІЗО і виправних колоній, а також військових гарнізонів і гауптвахт. УВКПЛ задокументувало 50 випадків катування та жорстокого поводження з військовополоненими під час їхнього захоплення або перебування в транзитних таборах для інтернованих.⁴⁴ Серед них були випадки, коли військовослужбовці Збройних сил України били військовополонених, стріляли в них, кололи ноги, били струмом, змушували тривалий час перебувати в одному положенні та погрожували фізичним насильством після того, як вони здалися в полон і відтак набули статусу *hors de combat*. Співробітники українських правоохоронних органів, за повідомленнями, Харківського управління СБУ, душили одного з військовополонених під час допиту.⁴⁵

72. УВКПЛ також зафіксувало випадки побиття та примусу до оголення під час перевезення військовополонених у транзитні табори або з них. Хоча здебільшого військовополонені зазнавали побиття під час або відразу після захоплення в полон, УВКПЛ зафіксувало шість випадків, коли військовополонених били після прибуття у виправну колонію.

73. УВКПЛ також отримало інформацію про те, що кілька військовополонених в установах у віданні українських органів влади не могли повідомити родичів про своє місцеперебування та статус протягом кількох тижнів після інтернування.

74. 22 червня УВКПЛ відвідало табір для військовополонених, утворений у Львівській області в середині квітня. УВКПЛ змогло оглянути всі приміщення, поговорити з адміністрацією та провести конфіденційні бесіди з військовополоненими про умови утримання та наявні послуги. За спостереженнями УВКПЛ, табір відповідає основним вимогам Женевської конвенції щодо поводження з військовополоненими. Втім більшість військовополонених, які перебувають у полоні України, і далі інтернувалися в спеціальних приміщеннях пенітенціарних установ, що порушує правила, за якими військовополонені не повинні інтернуватися в ізоляції.⁴⁶

⁴⁴ Транзитні табори повинні використовуватися як місця короточасного інтернування під час перевезення військовополонених у постійні табори.

⁴⁵ Додаткову інформацію про випадки позасудових страт військовополонених можна знайти в доповіді УВКПЛ, Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації, червень 2022 року, п. 105.

⁴⁶ Женевська конвенція III, ст 21-22.

Ф. ПРИМУСОВИЙ ПРИЗОВ

75. За звітний період УВКПЛ зафіксувало 65 випадків примусового призову озброєними групами, пов'язаними з Російською Федерацією. Згідно з отриманою інформацією, чоловіки віком від 19 до 55 років, переважно студенти та працівники публічної сфери, на вимогу роботодавців, військових «комісаріатів» або адміністрацій університетів мали прийти на визначені пункти збору для призову. Відмова від призову призводила до «кримінального переслідування».⁴⁷

76. Вступ до лав озброєних груп, пов'язаних із Російською Федерацією, також карається за українським законодавством.⁴⁸ На цій підставі чоловіки, які були примусово призвані в такі групи й потім полонені Збройними силами України, переслідуються українськими правоохоронними органами, зокрема, за державну зраду, посягання на державну безпеку чи вступ до незаконних збройних формувань. Багато з таких військовополонених, з якими УВКПЛ провело інтерв'ю, висловили побоювання, що їх можуть примусово призвати вдруге, якщо їх переведуть на територію самопроголошених «республік», за процедурою одночасного звільнення. УВКПЛ зауважує, що примус цивільних осіб служити в озброєних групах, пов'язаних із Російською Федерацією, дорівнює примусу їх служити в збройних силах ворожої держави,⁴⁹ що є воєнним злочином.⁵⁰ УВКПЛ також стурбовано тим, що українська влада переслідує осіб, які стали жертвами примусового призову. У цьому контексті важливо зазначити, що відповідно до міжнародного права особи зі статусом військовополонених мають імунітет комбатантів і не можуть бути притягнуті до відповідальності за участь у бойових діях або за законні військові дії, вчинені під час збройного конфлікту, навіть якщо в іншому випадку такі дії були б кваліфіковані як злочин за національним законодавством.

Г. ЕВАКУАЦІЯ ЛЮДЕЙ ІЗ РАЙОНІВ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД БОЙОВИХ ДІЙ

77. Напружені бойові дії та захоплення різних районів України Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами призвели до масового вимушеного переміщення цивільного населення, зокрема на територію, яка контролюється Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами. Люди, які тікали від небезпеки, часто відчували, що були змушені евакуюватися в будь-якому можливому напрямку, незалежно від власних уподобань.⁵¹ УВКПЛ не було надано доступу до Російської Федерації для перевірки тверджень про депортацію переміщених українців до Росії.

⁴⁷ Ст. 406 «кримінального кодексу» самопроголошеної «Луганської народної республіки» та ст. 388 «кримінального кодексу» самопроголошеної «Донецької народної республіки».

⁴⁸ Згідно ст. 260 Кримінального кодексу України, участь у діяльності не передбачених законами України воєнізованих формувань карається позбавленням волі на строк від 2 до 15 років, а ст. 111.2 («Державна зрада») передбачає покарання за діяння на шкоду суверенітету або національній обороні України в умовах воєнного стану у вигляді позбавлення волі на строк 15 років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна.

⁴⁹ Женевська Конвенція IV, ст. 51 (1), 147.

⁵⁰ Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, ст. 85 (5).

⁵¹ Для додаткової інформації див. Доповідь УВКПЛ, Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації, червень 2022 року, пп. 73-75.

78. УВКПЛ і далі отримувало твердження про порушення прав людини, вчинені під час так званої «фільтрації» цивільних осіб Збройними силами Російської Федерації або пов'язаними озброєними групами. До осіб, які зобов'язані проходити «фільтрацію», належать особи, що залишають райони, де тривають або нещодавно тривали бойові дії, а також особи, які проживають на чи переміщуються територією, яка контролюється Збройними силами Російської Федерації або пов'язаними озброєними групами, включно з дітьми віком від 14 років. Під час «фільтрації» Збройні сили Російської Федерації або пов'язані озброєні групи часто проводили особистий обшук людей, іноді з примусовим оголенням і докладними допитами про особисту біографію, сімейні зв'язки, політичні погляди й переконання. Вони оглядали особисті речі, включно з мобільними пристроями, та збирали особисті ідентифікаційні дані, фотографії, відбитки пальців. Особи, які очікували на «фільтрацію», часто проводили ночі в автомобілях або необладнаних приміщеннях, іноді без достатнього доступу до їжі, води та санітарних умов.

79. УВКПЛ отримало численні твердження про те, що чоловіки та жінки, які, як вважалося, були пов'язані зі Збройними силами України чи державними установами, або мали проукраїнські чи антиросійські погляди, зазнавали свавільних затримань, катувань, жорстокого поводження та насильницьких зникнень. За повідомленнями, процес «фільтрації» тривав після того, як люди перетинали кордон із Російською Федерацією, де їх неодноразово допитували та обшукували. УВКПЛ отримало твердження про те, що особи, яких вважали пов'язаними зі Збройними силами України, затримувалися на кордоні та на території Російської Федерації. За повідомленнями, як привід для затримання використовувалися різні сторонні положення Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення.

80. УВКПЛ намагається отримати доступ до осіб, які були затримані після того, як не пройшли «фільтрацію», а також до людей, які, за повідомленнями, пройшли «фільтрацію», втім були затримані та відправлені в «центр для евакуйованих» у селі Безіменному, на території Донецької області, яке контролюється Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами. Станом на 31 липня УВКПЛ не отримало доступу до цих осіб. УВКПЛ стурбовано тим, що вони можуть зазнавати катувань і жорстокого поводження.

V. НЕ ЗАЛИШАТИ НІКОГО ОСТОРОНЬ – ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРАВА

A. ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ

81. Станом на кінець липня, понад 6,7 мільйонів осіб переїхали в інші регіони України.⁵² Уряд України сприяв зусиллям щодо евакуації. У березні Уряд розпочав реалізацію програми з надання базового житла, медичного обслуговування та фінансової допомоги тим, хто був змушений залишити райони, що постраждали від бойових дій.⁵³ Однак ця програма надає підтримку лише тим ВПО, які зареєструвалися особисто в центрі надання адміністративних послуг або онлайн через державний портал «Дія». У той час як Уряд України спростив процедури реєстрації для осіб, які не мають документів, деякі категорії ВПО все ще можуть не мати доступу до переваг цієї програми. До них належать особи без смартфонів або цифрового доступу, такі як люди старшого віку, а також особи без будь-якої форми документації, такі як роми та молоді особи з самопроголошених «республік» без документів, що посвідчують особу, виданих українською владою.⁵⁴

82. Окрім того, станом на 1 травня ця допомога була доступна лише тим ВПО, які залишили райони активних бойових дій або територію, окуповану Російською Федерацією, а також тим, чиї будинки були зруйновані або стали непридатними для проживання. УВКПЛ наголошує, що з наближенням зими визначення «непридатні для проживання» слід трактувати якнайширше. Крім того, особи, які залишилися в районах активних бойових дій або чий будинок не було зруйновано, не мають права на фінансову допомогу. Однак через військові дії багато хто з них втратив дохід і зазнав додаткового впливу на здоров'я. Ці люди також є вразливою групою.

83. УВКПЛ отримало повідомлення про людей, серед яких було багато жінок старшого віку та сімей, які повернулися до небезпечних районів на сході та півдні України, оскільки не могли дозволити собі жити у спокійніших районах, де ціни на оренду житла зросли через приплив ВПО. Як наслідок, ці люди знову наражаються на ризик обстрілів з артилерії та стрілецької зброї та стикаються з браком базових послуг. Деякі повернулися до пошкоджених будинків, що частково або повністю нездатні захистити їх від бойових дій та суворої погоди.

84. Соціально-економічне становище ромської громади також погіршилося упродовж звітнього періоду, оскільки велика кількість її членів стали особливо вразливими й зіткнулися з труднощами через брак доступу до економічних та соціальних можливостей, достатнього житла та якісної медичної допомоги.⁵⁵

⁵² Міжнародна організація з міграції, Регіональна відповідь в Україні, 31 липня 2022, взято з <https://www.unhcr.org/ua/en/internally-displaced-persons>.

⁵³ Програми були оголошені Прем'єр-міністром України 21 березня 2022 року та передбачають грошову, житлову та трудову підтримку ВПО. Див. УВКПЛ, Ситуація з правами людини в Україні, червень 2022, п. 61.

⁵⁴ Постанова Кабінету Міністрів України № 755 від 1 липня 2022 року «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509 і від 20 березня 2022 р. № 332».

⁵⁵ Див. УВКПЛ, Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації, червень 2022 року, п. 64.

85. За даними УВКБ ООН, станом на 31 липня в Європі було зареєстровано 6,3 мільйонів біженців з України; в той час як 1,8 мільйони було зареєстровано в Російській Федерації.⁵⁶ УВКПЛ стурбовано тим, що погіршення економічної ситуації, руйнування соціальних зв'язків і масове переміщення населення підвищили ризики сексуального насильства та торгівлі людьми, особливо для жінок та дівчат. УВКПЛ зазначає, що це явище масового переміщення населення порушить питання прав людини в майбутньому, особливо питання репатріації та інші пов'язані питання.

В. ЛЮДИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

86. Від початку збройного нападу Російської Федерації жінки, чоловіки та діти з інвалідністю, які проживають як у громадах, так і в інтернатних закладах, наражались на особливі ризики. Їм бракувало доступу до бомбосховищ, евакуаційних поїздів, необхідних медикаментів і достатнього житла відповідно до їхніх потреб.⁵⁷

87. УВКПЛ провело інтерв'ю з жінкою старшого віку з інвалідністю, яка є ВПО з Луганської області та єдиною доглядальницею свого дорослого сина, який має психосоціальну інвалідність. Ця жінка є особливо вразливою до економічних труднощів, оскільки не має доступу до достатніх засобів існування та змушена купувати необхідні ліки на свою невелику пенсію та пенсію по інвалідності сина. Оскільки вони не можуть дозволити собі окреме житло, вони змушені мешкати в колективному центрі ВПО, який не обладнаний для розміщення людей з інвалідністю.

88. УВКПЛ отримало інформацію про те, що протягом усього звітного періоду доступ до медичної допомоги був особливо обмежений у районах, де точилися активні бої, або які були під контролем Збройних сил Російської Федерації. Це суттєво вплинуло на людей з інвалідністю та людей із хронічними захворюваннями. 54-річна жінка з епілепсією померла в березні 2022 року в Київській області, оскільки лікарня, де вона зазвичай отримувала медичну допомогу, не змогла надати послуги через активні бойові дії, а гуманітарні коридори для евакуації в той час ще не були відкриті. Повідомлялося про багато таких випадків по всій Україні.

89. УВКПЛ стурбовано обстрілами та бомбардуванням інтернатних закладів у Харківській, Луганській, Миколаївській і Сумській областях, що ймовірно здійснюються Збройними силами Російської Федерації та наражають підопічних на великий ризик. Щонайменше троє людей було поранено під час обстрілу Атинського психоневрологічного інтернату в Сумській області.

⁵⁶ УВКБ ООН, флеш-оновлення ситуації в Україні #24, 5 серпня, доступне за посиланням <https://data.unhcr.org/en/documents/details/94640>.

⁵⁷ УВКПЛ, Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації, червень 2022 року, пп. 66-67.

С. ЛЮДИ СТАРШОГО ВІКУ

90. Багато людей старшого віку, зокрема, жінок, залишилися в районах, що постраждали від конфлікту, оскільки не могли або не хотіли залишати свої будинки, і згодом зазнавали поранень, не мали доступу до базових послуг, стикались з життям у принизливих умовах або загибеллю.⁵⁸ УВКПЛ зафіксувало смерть щонайменше 12 людей старшого віку через важку гуманітарну ситуацію в районах, що постраждали від бойових дій. Серед них був чоловік, кисневий апарат якого перестав працювати через відключення електроенергії в Бучі, коли вона перебувала під контролем Збройних сил Російської Федерації в березні. В Ірпені, за повідомленнями, жінка померла від COVID-19, коли вона знаходилась сама у своїй квартирі на початку березня, оскільки інші мешканці евакуювалися з будівлі, а будь-які подальші пересування були обмежені або заборонені Збройними силами Російської Федерації.

91. УВКПЛ отримало декілька повідомлень, що в багатьох бомбосховищах бракує належних умов для розміщення людей старшого віку, особливо для тих, хто має обмежену рухливість і хронічні захворювання. Крім того, люди старшого віку, які проживають в інтернатних закладах у районах, що постраждали від воєнних дій, наражаються на величезний ризик для свого життя та здоров'я. 11 березня Збройні сили Російської Федерації завдали удару по інтернатному закладу для людей старшого віку та осіб з інвалідністю у Старій Краснянці (Луганська область), де раніше відбулося перегрупування Збройних сил України. Під час подальшої пожежі загинуло щонайменше 56 лежачих пацієнтів.⁵⁹ Одинадцять підопічних, що вижили, і персонал були вивезені Збройними силами Російської Федерації в інтернатний заклад у Сватовому, який станом на тепер перебуває під їхнім контролем. В інтернатному закладі в Бородянці Київської області з 24 лютого до 13 березня після евакуації померли 13 людей старшого віку через брак невідкладної медичної допомоги та базових послуг, таких як опалення, водо- та електропостачання. У Бучі п'ятеро людей старшого віку померли через брак доступу до базових послуг у приватному будинку для людей старшого віку в період із 24 лютого до 9 березня, після чого решту підопічних було евакуйовано в безпечне місце.

92. У районах, що постраждали від бойових дій, самотні жінки старшого віку особливо вразливі до економічних труднощів через низькі пенсії, які багато хто з них отримує внаслідок дискримінації на ринку праці або обов'язків із догляду в минулому. Їм часто не вистачає фінансових ресурсів для ремонту будинків та підтримки достатнього рівня життя. УВКПЛ провело інтерв'ю з кількома десятками жінок старшого віку в Київській і Чернігівській областях, які після заміни пошкоджених вікон для підготовки до зими залишилися без коштів на необхідні ліки, продукти харчування та опалення.⁶⁰

⁵⁸ Там само, п. 70.

⁵⁹ Там само, пп. 35-36.

⁶⁰ Інтерв'ю УВКПЛ, Київська та Чернігівська області, червень-липень 2022 року.

VI. ВІДПРАВЛЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

A. ВІДПРАВЛЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

93. Для забезпечення відповідальності за порушення міжнародного права прав людини та МГП украї важливо, аби відповідні органи влади розслідували заяви, збирали та зберігали докази (зокрема, речові докази). Винні особи, незалежно від їхньої належності до сторін, мають бути притягнуті до відповідальності, а жертви та їхні родичі повинні мати змогу здійснити свої права на правосуддя, встановлення істини та відшкодування завданої шкоди.

94. УВКПЛ вітає зусилля Уряду України щодо розслідування та судового переслідування засерйозні порушення МГП і грубі порушення міжнародного права прав людини, скоєні в контексті збройного нападу Російської Федерації, та притягнення порушників до відповідальності. УВКПЛ також звернуло увагу на зусилля Уряду щодо усунення порушень, вчинених його агентами, та очікує на конкретні зрушення в цьому напрямку.⁶¹ Уряд України також розширив співпрацю з різними незалежними міжнародними державними та недержавними організаціями, взаємодія з якими може посилити зусилля щодо притягнення порушників до відповідальності, зокрема, з Міжнародним кримінальним судом. УВКПЛ втім зазначає, що закон щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом, ухвалений 3 травня Верховною Радою України, містить примітку, яка обмежує сферу його дії розслідуванням та судовим переслідуванням лише тих осіб, які воюють на боці Збройних сил Російської Федерації або пов'язаних озброєних груп. Відтак співпраця Міжнародного кримінального суду з українськими судовими органами в справах про ймовірні злочини, вчинені особами, що воюють на боці України, все ще перебуває поза межами дії закону та не є врегульованою. Це може серйозно вплинути на право всіх жертв міжнародних злочинів на ефективний засіб правового захисту незалежно від того, хто їх вчинив.⁶²

95. Російська Федерація також зобов'язана розслідувати, переслідувати в судовому порядку й карати військовослужбовців збройних сил і пов'язаних озброєних груп, викритих у скоєнні порушень МГП і міжнародного права прав людини, зокрема, сумарних страт, сексуального насильства, катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки з цивільними особами та військовополоненими. УВКПЛ не відомо про жодні заходи, вжиті на національному рівні в Російській Федерації для притягнення комбатантів або командирів до відповідальності за такі порушення.

⁶¹ Обов'язок поважати, забезпечувати повагу та дотримуватися міжнародного права в галузі прав людини та МГП включає, зокрема, обов'язок проводити ефективні, невідкладні, ретельні та неупереджені розслідування за фактами порушень і, коли це доцільно, вживати заходів проти ймовірних порушників відповідно до норм національного законодавства та міжнародного права, а також забезпечувати жертвам достатній доступ до правосуддя та засобів правового захисту. А/RES/60/147, ст. 3. Наприклад, Уряд України порушив розслідування випадків нелюдського поведінки з військовополоненими, а також випадків свавільних затримань та насильницьких зникнень, на які вказувало УВКПЛ.

⁶² УВКПЛ, Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації, червень 2022 року, п. 132-133.

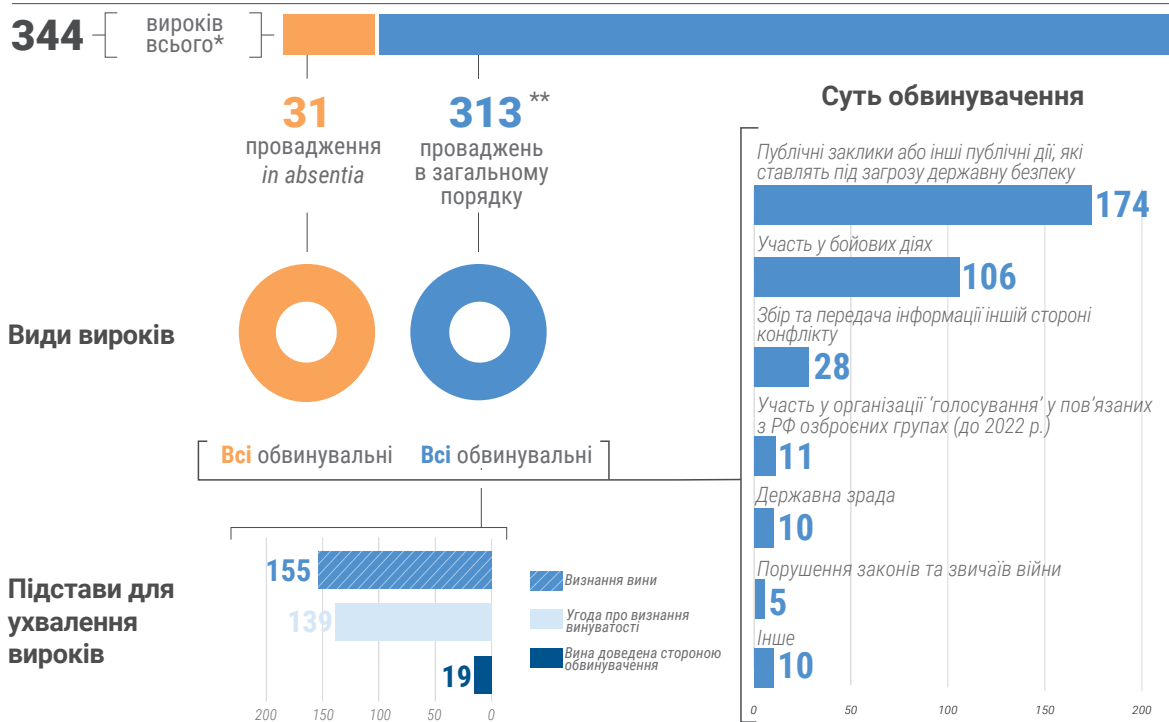
УВКПЛ стурбовано тим, що зусилля Російської Федерації досі були спрямовані лише на переслідування українських військовополонених та цивільних осіб у провадженнях, яким бракує прозорості, незалежності та неупередженості. УВКПЛ зауважує, що міжнародним спостерігачам було відмовлено в доступі до таких проваджень.

96. Починаючи з 24 лютого, національні суди України винесли обвинувальні вироки щодо шести військовослужбовців Збройних сил Російської Федерації та пов'язаних озброєних груп за порушення правил і звичаїв війни. Одного російського військовослужбовця було засуджено за вбивство цивільної особи, а двох військовослужбовців визнано винними в невідбиркових обстрілах, що спричинили пошкодження цивільних об'єктів. Крім того, трьох членів пов'язаних із Російською Федерацією озброєних груп було притягнуто до відповідальності та засуджено за пограбування приватної власності.

97. УВКПЛ зафіксувало порушення права на справедливий судовий розгляд під час судових процесів в Україні щодо військовослужбовців Збройних сил Російської Федерації та пов'язаних озброєних груп, які переслідуються за воєнні злочини та злочини проти національної безпеки, а також щодо цивільних осіб, які переслідуються за злочини проти національної та громадської безпеки. УВКПЛ також зафіксувало порушення права на справедливий судовий розгляд у справах, що розглядаються «судом» самопроголошеної «Донецької народної республіки», в яких було винесено смертні вироки трьом негромадянам, які служили в Збройних силах України й були затримані в Донецьку. УВКПЛ також зафіксувало порушення права на справедливий судовий розгляд у провадженнях проти цивільних осіб у «судах» самопроголошених «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки».

ВИРОКИ СУДІВ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ У СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КОНФЛІКТОМ

1 лютого - 31 липня 2022 року

Дата створення: 20 серпня 2022 року
Джерелов: УВКПЛ ММПЛУ

* УВКПЛ вивчило всі відповідні вироки, які були доступні в Єдиному державному реєстрі судових рішень
** Включаючи 190 вироки щодо злочинів, вчинених після 24 лютого 2022 року.

Відправлення правосуддя Урядом України

98. УВКПЛ слідувало за 14 провадженнями та проаналізувало 344 вироків протягом звітного періоду. УВКПЛ стурбоване неодноразовими порушеннями прав людини та МГП у судових провадженнях проти військовослужбовців Збройних сил Російської Федерації та пов'язаних озброєних груп.

99. УВКПЛ зафіксувало порушення права не бути примушеним до визнання вини або надання свідчень проти себе і права підготувати свій захист. В таких випадках прокурори та слідчі пропонували обвинуваченим можливість звільнення під час «обміну військовополоненими» за їхнє визнання вини в суді як альтернативу тривалим строкам ув'язнення.⁶³ УВКПЛ стурбовано, що така практика чинить надмірний психологічний тиск на обвинувачених, змушуючи їх прийняти свавільну пропозицію та дати свідчення незалежно від наявності чи відсутності вини. УВКПЛ звертає увагу, що до липня не було жодних правових засад для пропонування обвинуваченим обміну, і навіть після того, як ця процедура була офіційно визначена, не було жодних гарантій, що конкретний обвинувачений буде включений до обміну. Крім того, тим обвинуваченим, які справді скоїли тяжкий злочин, надавалася можливість уникнути судового розгляду та покарання в обмін на визнання вини, що позбавляло жертв права на правосуддя та можливість отримати компенсацію.⁶⁴ Також у 19 задокументованих випадках обвинувачені не мали можливості поспілкуватись з призначеним їм безоплатним адвокатом до судового розгляду.⁶⁵

100. УВКПЛ також зафіксувало порушення презумпції невинуватості та процесуальної рівноправності сторін в одній справі, порушеній проти військовослужбовців Збройних сил Російської Федерації. В цій справі, СБУ опублікувала визнання вини одного з обвинувачених в Інтернеті ще до початку судового розгляду.⁶⁶ Цей обвинувачений постав перед судом за вбивство цивільної особи, тоді як його товариші по службі, які, можливо, віддавали наказ вбити цивільного, були звільнені під час «обміну військовополоненими». Такі дії можуть порушувати зобов'язання України розслідувати та переслідувати в судовому порядку за воєнні злочини, коли це можливо. Крім того, адвокату захисту було відмовлено в проханні опитати звільнених військовослужбовців, що могло поставити під питання процесуальну

⁶³ Право не бути примушеним до визнання вини або надання свідчень проти себе слід розуміти як відсутність будь-якого невинуватого психологічного тиску з боку слідчих органів на обвинувачених із метою домогтись визнання вини. Див. ССРР/С/ГС/32, п. 41.

⁶⁴ Іноді раніше такі «обміни» не відбувалися протягом тривалих періодів часу, до кількох років. Див. Доповідь УВКПЛ, Права людини в контексті відправлення правосуддя у кримінальних справах, пов'язаних з конфліктом в Україні, квітень 2014 – квітень 2020, п. 61

⁶⁵ УВКПЛ звернуло увагу на проблеми, що спричиняють стурбованість щодо права на підготовку до свого захисту. УВКПЛ також зауважує, що принаймні 13 судових розглядів ймовірно здійснювалися в режимі «прискороного» судочинства. У цих випадках обвинувачені брали участь у судових розглядах у режимі відеоконференцій, підготовчі засідання та засідання по суті проводилися в один день, а вирок, переважно підготовлений на підставі визнання вини під час судового розгляду, ухвалювались того ж чи наступного робочого дня. Ці провадження спричиняють стурбованість щодо загальної справедливості судового розгляду, особливо у світлі того, що визнання вини було надане під тиском.

⁶⁶ Під час судового розгляду обвинувачені за загальним правилом не повинні бути в наручниках або триматися за ґратами або будь-яким іншим чином бути присутнім у вигляді, що вказує на те, що вони можуть бути небезпечними злочинцями. Див. ССРР/С/ГС/32, п. 30.

рівноправність сторін.⁶⁷ Зрештою, звільнення та обмін військовослужбовців може також поставити під питання здійснення права жертв на встановлення істини та відшкодування завданої шкоди.

101. УВКПЛ зазначає, що обвинувачені з лав пов'язаних із Росією озброєних груп, захоплені після 24 лютого, були засуджені до ув'язнення на строки від 11 до 15 років за посягання на територіальну цілісність, державну зраду, участь у терористичній організації⁶⁸, участь у незаконному збройному формуванні та незаконне володіння вогнепальною зброєю. МГП не містить прямої заборони на переслідування за державну зраду комбатантів, які перейшли на бік ворога. Однак ухвалення вироку стосовно учасників пов'язаних із Російською Федерацією озброєних груп суто за участь у бойових діях за вказані вище злочини порушує їхній імунітет комбатанта.

102. Особливу стурбованість у кримінальних провадженнях щодо військовополонених також викликає порушення принципу *non bis in idem*.⁶⁹ УВКПЛ задокументувало чотири випадки, коли членам пов'язаних із Російською Федерацією озброєних груп було винесено вироки й засуджено двічі за одне й те саме тривале діяння: один раз за членство в озброєній групі до 24 лютого 2022 року, а другий раз через 1-2 місяці за членство в тій самій озброєній групі після початку збройного нападу Російської Федерації.⁷⁰

103. УВКПЛ стурбоване тим, що судові переслідування за державну зраду осіб, що служать у пов'язаних із Російською Федерацією озброєних групах, не відповідає принципу імунітету комбатанта, а також ставить під питання притягнення до відповідальності осіб, відповідальних за примусовий призов. Крім того, українське законодавство вимагає наявності «умислу» як необхідної попередньої умови для державної зради.⁷¹ Переслідування осіб, які були примусово призвані, без належного врахування рівня тиску, якого вони зазнали, призводить до ігнорування ролі, яку відігравали особи, що вчиняли примусовий призов. Крім того, це ставить питання про нерівне ставлення, оскільки особи, змушені служити в озброєних групах, засуджуються до тих саміх строків ув'язнення, що й особи, які добровільно вступили до озброєних груп.⁷²

⁶⁷ Там само, п. 32.

⁶⁸ З огляду на це, УВКПЛ неодноразово наголошувало на тому, що застосування контртерористичних правових засад у ситуаціях збройного конфлікту може призводити до юридичних проблем. УВКПЛ, Права людини в контексті відправлення правосуддя у кримінальних справах, пов'язаних з конфліктом в Україні, квітень 2014 – квітень 2020, п. 92.

⁶⁹ Див. Женевська конвенція III про поводження з військовополоненими, ст. 86: «Жодний військовополонений не може бути покараний більше одного разу за одне й те саме діяння або за одним і тим самим обвинуваченням». Посилаючись на одне й те саме «діяння» і «обвинувачення», стаття 86 забороняє подальше покарання, якщо воно виноситься за те саме діяння, вчинене тим самим порушником, незалежно від того, як це діяння юридично кваліфікується в будь-якому подальшому обвинуваченні. Див. також Додатковий протокол I, ст.75(4)(h).

⁷⁰ Першим вироком обвинувачених було засуджено за посягання на територіальну цілісність та участь у незаконних збройних формуваннях. Другим вироком, винесеним через місяць або два, обвинувачені були визнані винними в державній зраді та участі в терористичній організації. Загалом УВКПЛ звертає увагу на брак єдиної кваліфікації злочинів, в яких обвинувачуються члени пов'язаних із Російською Федерацією озброєних груп.

⁷¹ Див. ст. 40, 111 Кримінального кодексу України.

⁷² В цілях призначення покарання кримінальне законодавство України визначає скоєння злочину під впливом погроз, примусу чи іншої залежності як обставини, які його пом'якшують.

104. 28 липня Верховна Рада України затвердила правовий порядок «обміну» військовополонених, зокрема, підозрюваних, обвинувачених, засуджених за скоєння злочинів.⁷³ Поправки передбачають, що навіть військовополонені, які обвинувачуються у скоєнні злочинів, включно з міжнародними злочинами, як наприклад воєнні злочини, злочини проти людяності, можуть бути звільнені з-під варти та обміняні, тоді як кримінальне переслідування може здійснюватися за їхньої відсутності (*in absentia*). УВКПЛ нагадує, що Держави повинні розслідувати міжнародні злочини, ймовірно вчинені на їхній території, й за необхідності, здійснювати судові переслідування підозрюваних.⁷⁴ Крім того, жертви грубих порушень прав людини та серйозних порушень МГП мають право на встановлення істини, справедливості та відшкодування завданої шкоди. Хоча підозрювані, обвинувачені або засуджені за скоєння воєнних злочинів не будуть офіційно амністовані в разі «обміну» українською владою, вони фактично можуть бути звільнені від відбування покарання, що так само може порушувати права жертв та становити *de facto* амністію.⁷⁵

105. Як і раніше, УВКПЛ стежило за кримінальними провадженнями щодо цивільних осіб, які переслідуються в судовому порядку за злочини, пов'язані з конфліктом. За звітний період українські суди ухвалили 260 вироків у таких справах щодо 261 особи (94 чоловіків та 67 жінок). УВКПЛ зафіксувало 27 випадків свавільного затримання, насильницьких зникнень, катувань, жорстокого поводження з обвинуваченими та підозрюваними з метою примусу їх до надання свідчень, процесуальних порушень під час обшуків чи арештів, а також ненадання доступу до адвоката під час затримання і допитів.

Право на справедливий судовий розгляд на території самопроголошених «республік»

106. УВКПЛ, як і раніше, серйозно стурбовано смертними вирокami, ухваленими 9 червня та 9 липня так званим «верховним судом» самопроголошеної «Донецької народної республіки» стосовно п'ятеро чоловіків, які служили у Збройних силах України. УВКПЛ звернуло увагу на значні порушення гарантій справедливого судового розгляду в першій справі, порушеній проти двох чоловіків із Великої Британії та одного чоловіка з Марокко, а саме порушення презумпції невинуватості, права не бути примушеним до визнання вини або надання свідчень проти себе і права на публічний розгляд. Це спричиняє серйозні сумніви щодо незалежності та неупередженості так званих «судів», процесуальної рівноправності сторін і права на перегляд рішення вищою судовою інстанцією.⁷⁶ Недотримання гарантій справедливого судового розгляду у справах, коли обвинуваченим загрожує смертна кара, робить будь-

⁷³ Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» № 2472-IX від 28 липня 2022 року.

⁷⁴ МГП, Звичаєве право, правило 158.

⁷⁵ У ст. 4 Основних принципів та керівних положень стосовно права на правовий захист та відшкодування шкоди для жертв грубих порушень міжнародного права в галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права вказується, що «у випадках грубих порушень міжнародних норм у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, які є злочинами згідно з міжнародним правом, Держави зобов'язані проводити розслідування та, за наявності достатніх доказів, зобов'язані піддавати судовому переслідуванню осіб, які ймовірно вчинили ці порушення, а в разі доведеності провини – карати винних».

⁷⁶ УВКПЛ, Права людини в контексті відправлення правосуддя у кримінальних справах, пов'язаних з конфліктом в Україні, квітень 2014 року – квітень 2020 року, Розділи VI (B) і VI (G).

який вирок свавільним по своїй суті, а виконання будь-якої страти – порушенням права на життя. УВКПЛ також стурбовано тим, що цих трьох чоловіків могли навмисно звинуватити в найманстві, аби позбавити їх статусу військовополонених і як наслідок захисту від судового переслідування лише за участь у бойових діях.

107. УВКПЛ стурбовано оголошенням так званої «влади» самопроголошеної «Донецької народної республіки» наприкінці травня про проведення «судового процесу» над військовополоненими, які здалися в полон на заводі «Азовсталь» 20 травня після майже тримісячної облоги Маріуполя. УВКПЛ попереджає, що такі «судові процеси» не будуть відповідати вимогам справедливого судового розгляду і можуть призвести до ухвалення смертних вироків, як це вже було зафіксовано в інших випадках.

108. УВКПЛ також зі стурбованістю зауважує, що звільнені з місць інтернування 25 українських військовослужбовців, деякі з яких були інтерновані у виправній колонії в Оленівці й доставлені на допити до Донецька, скаржилися, що їх били й погрожували насильством невідомі озброєні люди, присутні під час допитів, для того, щоб примусити їх зізнатися у воєнних злочинах та дати свідчення проти інших військовополонених.

109. УВКПЛ, як і раніше, стурбоване тим, що «суди» самопроголошених «республік» і далі «засуджували» цивільних осіб за злочини, пов'язані з конфліктом, під час проваджень, які не відповідають міжнародним стандартам справедливого судового розгляду і як наслідок можуть дорівнювати воєнним злочинам. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ зафіксувало ухвалення «вироків» стосовно п'яти чоловіків та однієї жінки. Крім того, 36 цивільних осіб, які зазнали свавільного затримання та насильницького зникнення, скаржилися УВКПЛ на побиття, удари струмом та інші форми катувань і сексуального насильства, вчинені пов'язаними з Російською Федерацією озброєними групами або «службами безпеки» для того, щоб змусити їх надати свідчення або зізнання.

VII. ГРОМАДЯНСЬКИЙ ПРОСТІР ТА ОСНОВОПОЛОЖНІ СВОБОДИ

«Ви маєте бути вдячні, що ми не обвинувачуємо вас у правопорушенні та не штрафуємо».

- Адміністрація дитячого садка на окупованій Російською Федерацією території під час звільнення виховательки за антивоєнний пост у соціальних мережах.

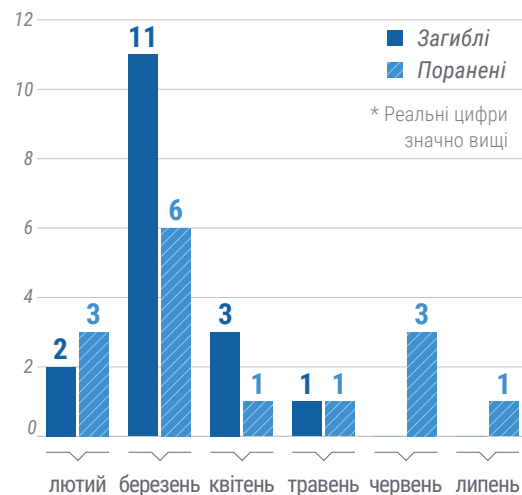
A. СВОБОДА ДУМОК, ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ, МИРНИХ ЗІБРАНЬ ТА ОБ'ЄДНАННЯ

Свобода думок, вираження поглядів та інформації

110. Упродовж звітного періоду загинули 17 журналістів і працівників ЗМІ (13 чоловіків та 4 жінки), 15 дістали поранень (14 чоловіків та 1 жінка). Більшість з цих інцидентів сталася в лютому та березні, коли бойові дії були дуже інтенсивними, особливо в Київській області.⁷⁷ УВКПЛ стривожено інформацією про поранення чотирьох журналістів, які були вдягнуті в захисне спорядження та перебували в автомобілях із чіткими позначками «Преса» або «ТВ».⁷⁸

111. УВКПЛ зафіксувало 14 випадків свавільних арештів і насильницьких зникнень 7 журналістів, 4 правозахисників, 1 працівника культури та 2 цивільних осіб, пов'язаних зі здійсненням ними права на свободу слова та думок. Тринадцять жертв були свавільно заарештовані або зазнали насильницького зникнення з боку Збройних сил Російської Федерації або

ВТРАТИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗМІ (ВИПАДКИ, ВЕРИФІКОВАНІ УВКПЛ)*, ПО МІСЯЦЯХ
з 1 лютого до 31 липня 2022 року

Дата створення: 9 вересня 2022 року Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

⁷⁷ УВКПЛ, Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації, червень 2022 року, п. 114.

⁷⁸ Там само, п. 115.

пов'язаних озброєних груп на території, яку вони контролюють.⁷⁹ Один журналіст зазнав насильницького зникнення з боку правоохоронних органів України. Такі порушення не тільки утискають права жертв, але й чинять стримувальний ефект на свободу вираження поглядів, можуть призвести до самоцензури та звуження простору для громадської активності.

112. УВКПЛ стурбоване обмеженням доступу до українських ЗМІ на території, яка контролюється Збройними силами Російської Федерації або пов'язаними озброєними групами, які захопили та відключили українські телеканали та радіостанції, замінивши їх каналами з Російської Федерації або самопроголошених «республік». Аналогічно, на території Донецької, Луганської та Херсонської областей, яку вони контролюють, Збройні сили Російської Федерації або пов'язані озброєні групи здійснювали рейди на місцеві друковані ЗМІ та змушували співробітників використовувати у своїх виданнях наративи про «успішне звільнення Збройними силами Російської Федерації», або захоплювали обладнання та приміщення, щоб мати змогу друкувати це самостійно. Крім того, мешканці цих районів позбавлені доступу до українського мобільного зв'язку та Інтернету, виключені з поширених соціальних медіа-платформ і додатків для обміну повідомленнями, таких як Facebook, Instagram і Viber, що, швидше за все, заважає їм підтримувати зв'язки з родичами та близькими на території, яка контролюється Урядом України.⁸⁰

113. Обмеження права на свободу вираження поглядів, запроваджені Російською Федерацією на окупованій нею території, зокрема, права отримувати та поширювати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів, можуть не відповідати суворим вимогам до допустимих обмежень, викладених у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права.⁸¹

114. Після початку збройного нападу на Україну органи влади Російської Федерації запровадили в окупованому Криму законодавство, що передбачає покарання за широкий спектр критики російської влади та Збройних сил.⁸² Застосування цих законів у Криму невинуватно обмежило право на свободу думок і вираження поглядів і суттєво звузило простір для висловлення протилежних поглядів на питання, що становлять суспільний інтерес.⁸³

⁷⁹ На території, яка контролюється Збройними силами Російської Федерації або пов'язаними озброєними групами, родичі зазвичай не можуть запитати інформацію про місцеперебування особи, що зникла безвісти, через страх переслідування. Крім того, насильницькі зникнення зазвичай здійснюють військовослужбовці, а не так звана «влада» самопроголошених «республік», що заважає людям звертатися до них.

⁸⁰ Через санкції, накладені на Російську Федерацію, низка популярних месенджерів і соціальних мереж недоступні власникам російських sim-карт без VPN-сервісу. Тим часом здійснення викликів через звичайну стільникову мережу з російських номерів на українські призводить до додаткових витрат на роумінг, що найчастіше є надмірним тягарем для людей, які вже перебувають у вразливому становищі.

⁸¹ Комітет ООН з прав людини уточнив, що обмеження права на свободу вираження поглядів дозволяються тільки, якщо вони є необхідними та пропорційними будь-яким із підстав, перелічених у ст. 19(3) МПГПП, а саме мають: встановлюватися законом; застосовувати лише з огляду на повагу до прав і репутації інших осіб, для охорони національної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моралі (CCPR/C/GC/34, пп. 21-49).

⁸² Див. доповідь УВКПЛ, Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації, червень 2022 року, п.117.

⁸³ Хоча спірні заходи передбачаються законом, УВКПЛ стурбовано тим, що вони можуть не відповідати вимогам необхідності та пропорційності відповідно до статті 19 МПГПП.

115. З моменту запровадження в Криму відповідальності за «публічні дії, спрямовані на дискредитацію Збройних сил Російської Федерації» 4 березня,⁸⁴ УВКПЛ задокументувало судові переслідування 89 осіб (55 чоловіків та 34 жінки), 84 з яких було засуджено (54 чоловіка та 30 жінок).⁸⁵ Щонайменше у 29 із цих випадків особи були покарані за пости в соціальних мережах, в яких вони критикували збройний напад Російської Федерації на Україну, звинувачували російських політичних лідерів чи збройні сили у ймовірних воєнних злочинах або закликали до припинення бойових дій гаслами на кшталт «Зупиніть війну». Не менш як у 21 випадку жителям Криму було висунуто обвинувачення за усні публічні заяви, які містили загальну критику збройного нападу. Щонайменше у 13 випадках це були особи, які проводили поодинокі пікети або розміщували антивоєнні гасла на особистих автомобілях.

116. В одній зі справ, що спричинила особливу стурбованість, відомий адвокат у кримінальних справах та правозахисник Едем Семедляєв був засуджений за «дискредитацію Збройних сил Російської Федерації» за те, що його позначили в пості на Facebook, створеному іншим користувачем. У пості йшлося про військові втрати Російської Федерації в Україні, жертви серед цивільних осіб, твердження про зґвалтування та мародерство з боку російських солдатів, а також містився заклик до припинення «злочинного режиму Путіна». Пан Семедляєв не поділився цим постом на своїй сторінці і ніяк не підтримав його. Навпаки, він видалив тег зі своєї сторінки. Однак 25 травня суд визнав пана Семедляєва винним, мотивуючи це тим, що повідомлення з тегом з'явилося на сторінці його профілю «більш ніж на один день» і що «власник Інтернет-сторінки несе відповідальність за публікацію незаконної інформації». Як обставину, що обтяжує покарання, суд вважав, що пан Семедляєв брав участь у «публічних закликах до дій, що загрожують заподіянням шкоди життю та (або) здоров'ю громадян, майну, і масових порушень громадського ладу чи громадської безпеки», і призначив йому штраф у розмірі 75 000 рублів (близько 1 220 доларів США). Ця сума знаходиться у верхній частині діапазону штрафних санкцій, передбачених за скоєння даного правопорушення. В іншому випадку, 16 травня, чоловіка з Євпаторії було оштрафовано на 30 000 рублів (близько 490 доларів США) за тими саме обвинуваченнями за його пост у соціальних мережах із критикою так званої «спеціальної військової операції».

117. УВКПЛ отримало інформацію про тиск на вчителів, направлений на те, щоб вони активно схвалювали збройний напад Російської Федерації на Україну, виховували серед школярів позитивне ставлення до військових дій проти України та взагалі утримувалися від критики російської влади. Педагогічні працівники, які відмовилися дотримуватися цих вказівок, зіткнулися із помстою та санкціями. УВКПЛ повторює, що право на свободу вираження поглядів захищає кожного від примусу дотримуватися або не дотримуватися будь-якої конкретної політичної думки.⁸⁶

118. В одному задокументованому випадку вихователька дитячого садка була звільнена зі своєї посади за пост у соціальній мережі «ВКонтакте» в Російській Федерації, в якому йшлося «Війна – це завжди жахливо. Це втрати. Це руйнація» і містилася критика людей, які підтримують російську владу. Колеги жінки повідомили про її пост регіональному відділу освіти, який наказав адміністрації дитячого садка звільнити її з посади за «аморальну поведінку»,

⁸⁴ Стаття 20.3.3 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення.

⁸⁵ Одна людина була виправдана, чотири справи ще не були розглянуті.

⁸⁶ Комітет ООН з прав людини визначив, що «усі форми примусу осіб до того, щоб вони дотримувалися чи не дотримувалися будь-якої думки, заборонені». Див. Зауваження загального порядку № 34, п. 10.

запис про що було внесено в її трудову книжку. З березня 2022 року вона є безробітною та сумнівається, що зможе знайти іншу роботу в освітньому секторі. УВКПЛ також відомо про засудження двох інших вчительок за «дискредитацію Збройних сил Російської Федерації» у Криму, одна з яких ймовірно сказала у класі, що в Україні немає нацистів і що російські солдати чинять сексуальне насильство над дітьми. Звільнення будь-якої особи з місця роботи виключно на підставі її політичних поглядів суперечить міжнародному праву прав людини.⁸⁷ Відповідно до Комітету з економічних, соціальних і культурних прав, академічна свобода включає свободу осіб здійснювати свої функції без дискримінації або страху репресалій із боку держави й користуватися всіма міжнародно визнаними правами людини.⁸⁸

119. За рішенням Роскомнагляду,⁸⁹ соціальні мережі Facebook та Instagram були заборонені в Російській Федерації 4 та 11 березня 2022 року відповідно, що також вплинуло на користувачів в окупованому Російською Федерацією Криму. Крім того, 21 березня районний суд Москви заборонив усі продукти Meta Platforms Inc, материнської компанії Facebook, «на території Російської Федерації» з підстав «здійснення екстремістської діяльності».⁹⁰ Ці заборони значно обмежують свободу пошуку, отримання та розповсюдження інформації та ідей у Криму. Вони також обмежують простір для політичних дискусій, журналістської та громадянської діяльності в Криму та переслідують тих, хто продовжує використовувати ці платформи. Комітет ООН з прав людини вважає, що загальні заборони на роботу веб-сайтів суперечать міжнародному праву прав людини, й рекомендує, що будь-які допустимі обмеження повинні ґрунтуватися на змісті конкретних матеріалів.⁹¹

Свобода мирних зібрань і свобода об'єднання

120. Протягом березня та квітня численні мирні акції протесту проходили в районах, які контролювалися Збройними силами Російської Федерації в Київській області та були окуповані Російською Федерацією в Херсонській і Запорізькій областях. УВКПЛ задокументувало щонайменше десять випадків, коли Збройні сили Російської Федерації розганяли мирні зібрання, вдаючись до недоцільного або непропорційного застосування сили, наприклад, використання сльозогінного газу, світлошумових гранат і вогнепальної зброї (з якої вони стріляли над головами учасників). Переважна більшість цих інцидентів сталася в Херсонській області, інші були зафіксовані в містах Енергодар, Мелітополь, Токмак і Бердянськ Запорізької області та у Славутичі Київської області. В одному з таких випадків 26 березня кілька тисяч мирних демонстрантів зібралися в центрі Славутича з українськими прапорами, щоб висловити свою підтримку Україні та вимагати від Збройних сил Російської Федерації залишити місто. Збройні сили Російської Федерації застосували світлошумові гранати, сльозогінний газ і вогнепальну зброю для розгону демонстрантів, серйозно поранивши одного протестувальника.

⁸⁷ Див. ССРР/С/48/D/309/1988, п. 6.4

⁸⁸ Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, Зауваження загального порядку № 13: Право на освіту, п.40.

⁸⁹ Російський державний орган, наділений певними правоохоронними функціями у сфері ЗМІ та інформації.

⁹⁰ Суд, зокрема, мотивував рішення тим, що соціальні мережі дозволяють робити «публікації, що містять неправдиву суспільно значущу інформацію про перебіг спеціальної військової операції та дії російських військових».

⁹¹ Зауваження загального порядку № 34, п. 43.

121. 3 травня Верховна Рада України запровадила спеціальний порядок і додаткові підстави для розпуску політичних партій в Україні.⁹² Після прискореного судового провадження та на клопотання Міністерства юстиції новим законом дозволяється заборона та конфіскація всієї приватної власності та коштів, що належать політичним партіям, які займаються виправдовуванням, визнанням правомірною або запереченням «збройної агресії Росії проти України», глорифікацією або виправданням дій осіб, які здійснюють її, у також пропагандою «російського нацистського тоталітарного режиму».⁹³ УВКПЛ стурбовано тим, що цей закон є розпливчастим і невизначеним у сфері застосування, і, зокрема, прискорена процедура не надає достатніх гарантій проти свавілля, а саме щодо права на публічний розгляд та принципу процесуальної рівноправності сторін.⁹⁴

122. Після набрання законом чинності 18 травня щонайменше 16 політичних партій було заборонено, зокрема, партія «Опозиційна Платформа – За життя», що посіла друге місце на останніх парламентських виборах. П'ятнадцять рішень щодо таких заборон було ухвалено за відсутності відповідачів.

123. На територіях, які були окуповані Російською Федерацією або контролюються Збройними силами Російської Федерації та пов'язаними озброєними групами, українські політичні партії не можуть здійснювати діяльність, оскільки це пов'язано з численними ризиками для осіб, що провадять політичну діяльність, а саме з кримінальною відповідальністю за обвинуваченнями в таких злочинах, як шпигунство, тероризм, екстремізм. У кількох районах території, яка контролюється Урядом України, уся політична діяльність наразі призупинена через близькість бойових дій та пов'язані безпекові ризики.

Свобода релігії або переконань

124. Протягом звітнього періоду місцеві органи влади щонайменше в семи територіальних громадах у Київській, Сумській і Львівській областях тимчасово припинили діяльність Української православної церкви (часто неофіційно званої Українською православною церквою Московського патріархату)⁹⁵ на час дії воєнного стану.⁹⁶ Місцеві органи влади, наприклад, міська рада Броварського району Київської області також заборонила збори,

⁹² Україна відступила від низки прав, зокрема, від права на свободу об'єднання та мирних зібрань, а також інших прав, закріплених у статтях 21 і 22 МПГПП.

⁹³ За новим законом, суд повинен розглядати такі справи протягом місяця з моменту відкриття провадження.

⁹⁴ Новий порядок дозволяє суду не повідомляти політичну партію про позов, поданий проти неї Міністерством юстиції, і не відправляти повістку (згідно із законом, відповідач вважається належним чином повідомленим через три дні з дня оголошення відповідної інформації на офіційних сайтах Міністерства юстиції та Верховної Ради України, і в таких випадках суд може розглядати справу без присутності відповідача) або після публікації друкованих копій матеріалів справи. Здійснення права відповідачів на участь у судових засіданнях може також ускладнюватися, оскільки закон наділяє винятковою юрисдикцією в таких справах апеляційний адміністративний суд у Львові, хоча апеляційний адміністративний суд в Києві (який зазвичай мав юрисдикцію в таких справах) усе ще працює.

⁹⁵ Цю церкву часто називають Українською православною церквою Московського патріархату, щоб відрізнити її від Православної церкви України.

⁹⁶ Діяльність Української православної церкви було тимчасово припинено у Броварах, Кагарлику та Переяславі Київської області, у Конотопі Сумської області, у Городку, Дрогобичі та Львові Львівської області. Див., наприклад, рішення № 716-26-08 від 6 травня 2022 року Броварської міської ради Броварського району в Київській області.

мітинги, ходи, а також інші масові заходи Української православної церкви на період дії воєнного стану, не надавши чіткого обґрунтування заборони.⁹⁷

125. Така тимчасова заборона спричиняє стурбованість щодо її відповідності міжнародним стандартам у галузі прав людини. Органи влади не пояснили, на якій підставі були запроваджені такі заходи або як вони були визнані необхідними та пропорційними для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я і моралі чи основних прав і свобод інших осіб, як вимагається статтею 18(3) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.⁹⁸ Крім того, оскільки діяльність інших регіональних громад та організацій не була припинена, таке несприятливе ставлення до Української православної церкви може дорівнювати дискримінації за ознакою релігії або належності до окремої релігійної групи.⁹⁹

126. На території, яка була окупована Російською Федерацією або контролюється Збройними силами Російської Федерації або пов'язаними озброєними групами, загальне середовище для релігійних меншин залишається вкрай обмежувальним. УВКПЛ стурбоване тим, що звуження громадянського простору заважає людям повідомляти про порушення прав людини, яких вони могли зазнати або свідками яких могли бути.

Правозахисники і правоохисниці в Криму

127. Упродовж звітного періоду інформаційне, нормативно-правове та безпекове середовище, в якому діяли правоохисники в Криму, значно погіршилося. Законній діяльності правоохисників перешкождали арешти, переслідування, блокування доступу до веб-сайтів правоохисних неурядових громадських організацій.

128. 26 та 27 травня було заарештовано двох правоохисників, Айдера Азаматова та Назіма Шейхмамбетова, та одну правоохисницю, Еміне Авамілеву, які працюють адвокатами в резонансних справах у Криму. Вони були притягнуті до відповідальності за «участь у масових одночасних зборах громадян із порушенням санітарних норм» у зв'язку з короткими інтерв'ю для ЗМІ, які вони дали під час зборів кримських татар 25 жовтня 2021 року. Чоловіків було визнано винними й засуджено до 8 днів позбавлення волі, а пані Амілева була засуджена до 5 днів позбавлення волі. Обвинувачені пояснили суду, що метою інтерв'ю для ЗМІ було інформування громадськості про справи щодо переслідування кримських татар, що становлять широкий інтерес. Мотивувальна частина рішення суду обмежилася висновками про те, що між обвинуваченими та учасниками зборів не було дотримано мінімальної фізичної відстані, та не було використано захисні маски. Суд не розглянув питання про те, чи були обмеження свободи вираження поглядів необхідними для досягнення

⁹⁷ Україна відступила від статті 21 МПГПП, яка закріплює право на свободу зібрання. На думку Комітету ООН з прав людини, будь-який крок для відступу від зобов'язань за МПГПП слід вживати лише мірою, якою це вимагається гостротою ситуації. Для цього Держави повинні ретельно обґрунтовувати будь-який окремий крок, вжитий відповідно до відступу (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11, пп. 4-5).

⁹⁸ Відповідно до статті 4(2) МПГПП, не може бути зроблено відступ від статті 18, яка гарантує право на свободу думки, совісті та релігії. Утім стаття 18(3) МПГПП передбачає, що свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише обмеженням, які встановлено законом і які є необхідними для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я та моралі, так само як і основних прав і свобод інших осіб. Крім того, Комітет з прав людини уточнив, що обмеження «мають бути безпосередньо пов'язані та бути сумірні конкретній цілі, якої вони прагнуть досягти» (CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, п.8).

⁹⁹ МПГПП ст. 4 і 26.

ймовірної поставленої мети. Крім того, призначене покарання у вигляді позбавлення волі в цих випадках не можна вважати пропорційним до ймовірно скоєних правопорушень.

129. Ці вироки є кричущим прикладом втручання окупаційної влади в діяльність правозахисників та ЗМІ і є чітким попередженням для тих, хто хоче розповісти про порушення прав людини.

130. Провідні правозахисні неурядові громадські організації, що опікуються питаннями Криму – «Кримська правозахисна група» (КПГ), «Центр прав людини ZMINA» та «Крим SOS» – повідомили УВКПЛ, що органи влади Російської Федерації заблокували їхні веб-сайти без попереднього повідомлення. Крім того, 6 травня Генеральний прокурор Російської Федерації визнав діяльність КПГ «небажаною» та постановив, що вона «загрожує конституційному ладу та безпеці» Російської Федерації. Крім того, 8 квітня, за наказом органів влади Росії було закрито представництва Amnesty International і Human Rights Watch в Російській Федерації. Ці дві провідні міжнародні правозахисні організації також здійснювали моніторинг та готували доповіді з питань прав людини у Криму.

131. Правоохоронні органи у Криму продовжували видавати правозахисникам, членам кримськотатарських інституцій та іншим активним громадянам письмові «попередження» про неприпустимість участі в розпливчато визначеній «екстремістській» чи іншій «незаконній» діяльності. Кримськотатарський правозахисник, пов'язаний із Меджлісом, повідомив УВКПЛ, що отримує в середньому п'ять попереджень на рік, зазвичай перед ключовими кримськотатарськими та українськими пам'ятними датами. Правозахисник вважає ці попередження спробою придушити ініціативи на місцях щодо організації зібрань або інших публічних заходів.

В. ДИСКРИМІНАЦІЯ, МОВА ВОРОЖНЕЧІ, НАСИЛЬСТВО НА РАСОВОМУ ПІДґРУНТІ ТА ПРОЯВИ НЕТЕРПИМОСТІ

Спільнота лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуалів (ЛГБТІ)

132. За звітний період УВКПЛ зафіксувало п'ять нападів на вісім ЛГБТІ-осіб на території, яка контролюється Урядом України. В одному випадку, 27 лютого, невідомі озброєні люди в камуфляжі силоміць увірвалися до офісу відомої ЛГБТІ-організації в Києві. Вони стверджували, що з офісу подавалися світлові сигнали, що могло означати, що в будівлі перебували диверсанти. Четверо чоловіків-членів організації, які були присутні на той момент, були доставлені до місцевого відділу поліції. Коли співробітники поліції дізналися про їхню сексуальну орієнтацію і про те, що всі вони походять із Луганська, вони словесно образили їх, висловлюючи гомофобні репліки, змусили їх стати навколішки обличчям до стіни й кілька разів ударили їх ногами. Цих чотирьох чоловіків відпустили вранці без пояснення причин затримання. Наступного дня та сама група озброєних людей знову силоміць увірвалася до офісу цієї ЛГБТІ-організації. Вони обшукали офіс, використовуючі гомофобні вислови на адресу членів організації, побили їх, а потім пішли. Національна поліція порушила кримінальне розслідування проти озброєних людей, які увірвалися до офісу, за статтею

«Розбій».¹⁰⁰ Повідомляється, що розслідування триває, й особи деяких підозрюваних уже встановлено.

133. На території, яка була окупована Російською Федерацією або контролюється Збройними силами Російської Федерації або пов'язаними озброєними групами, загальне середовище для ЛГБТІ-спільноти залишається небезпечним і вкрай обмежувальним. УВКПЛ стурбоване тим, що це обмежувальне середовище стримує ЛГБТІ-осіб від повідомлення про порушення прав людини.

Заборона видавничої продукції

134. 19 червня Верховна Рада України прийняла закон щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції з Російської Федерації, Республіки Білорусь та тимчасово окупованої території України.¹⁰¹ Законом, який ще не був підписаний Президентом України¹⁰², скасовуються попередні дозволи на ввезення та розповсюдження таких товарів та встановлюється дозвільний порядок ввезення видавничої продукції російською мовою з інших країн. Також забороняється випуск у світ, ввезення та розповсюдження на території України книжкових видань, що містять твори російських авторів.¹⁰³ Однак ця заборона не буде застосовуватись до книжкових видань, виданих в Україні до 1 січня 2023 року.

135. 1 березня Україна відступила від права на свободу думок та вираження поглядів, гарантованого статтею 19 МПГПП, на період дії воєнного стану. Однак УВКПЛ зауважує, що закон діятиме і після закінчення режиму воєнного стану, що суперечить МПГПП, за яким заходи на відступ повинні бути винятковими та тимчасовими.¹⁰⁴ Крім того, згідно зі статтею 4(1) МПГПП, держава може вживати заходів на відступ від своїх правозахисних зобов'язань тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища. УВКПЛ зазначає, що закон не дає чіткого обґрунтування загальної заборони, яка застосовується широко, до всіх публікацій, незалежно від їхнього змісту.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Стаття 187(4) Кримінального кодексу України. «Розбій», поєднаний із незаконним заволодінням товарів чи цінностей у великих розмірах відповідно до чинного законодавства, або вчинений організованою групою, або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень.

¹⁰¹ Закон № 2309-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України».

¹⁰² Закон був відправлений на підпис Президенту України 20 червня, але станом на 31 липня 2022 року не був підписаний.

¹⁰³ Визначення «російські автори» включає авторів, які є або були в будь-який період після 1991 року громадянами Російської Федерації, за винятком колишніх громадян Російської Федерації, які є або на момент смерті були громадянами України і не мають (не мали на момент смерті) громадянства Російської Федерації.

¹⁰⁴ ССРР/С/21/Rev.1/Add.11, п. 2.

¹⁰⁵ Комітет ООН з прав людини у своєму Зауваженні загального порядку № 29 вказує, що Держави детально обґрунтовували будь-який окремий крок, що впливає з рішення про відступ (пп. 4-5).

С. ПОРЯДОК ЗВІЛЬНЕННЯ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

136. 31 травня 2022 року Верховна Рада України звільнила Людмилу Денісову з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини («Уповноважений») відповідно до порядку, передбаченого законом № 2259-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування в період дії воєнного стану».

137. УВКПЛ вважає, що порядок звільнення, встановлений цим законом, не відповідає міжнародним стандартам і найкращим практикам. Закон надає Верховній Раді повну свободу дій зі звільнення Уповноваженого, не уточнюючи, що таке звільнення може ґрунтуватися лише на серйозних підставах неправомірної поведінки чи некомпетентності. Окрім того, закон дозволяє Верховній Раді звільнити Уповноваженого простою більшістю голосів.¹⁰⁶ УВКПЛ зауважує, що постанова про звільнення Уповноваженої Денісової¹⁰⁷ була прийнята Верховною Радою за невиправдано прискореною процедурою і не містила жодних пояснень причин її звільнення.

138. УВКПЛ також зазначає, що призначення нового Уповноваженого та порядок, передбачений Законом № 776/97-ВР «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», також не відповідали міжнародним стандартам і найкращим практикам. Зокрема, вакансія на посаду Уповноваженого не була широко оголошена; у процесі перевірки, відбору та призначення не проводилися консультації з організаціями громадянського суспільства; Уповноважений не обирався відповідною кваліфікованою парламентською більшістю, що могло би забезпечити наявність широкої підтримки призначеного кандидата як від партії більшості, так і від опозиції.¹⁰⁸ Утім УВКПЛ вітає прагнення нового Уповноваженого розробити поправки до цього закону¹⁰⁹ та готове надати технічну допомогу для забезпечення його повної відповідності міжнародним стандартам та найкращим практикам.

¹⁰⁶ Див.: Зауваження загального порядку №2.1 Підкомітету з акредитації Глобального альянсу національних інституцій з прав людини, ухвалене Бюро Глобального альянсу національних інституцій з прав людини 21 лютого 2018 року; Розділ II (5) Рекомендації СМ/Rec(2021)1 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про розвиток та зміцнення ефективних, плюралістичних і незалежних національних правозахисних інституцій (ухвалена Комітетом міністрів 31 березня 2021 року на 1400-му засіданні заступників міністрів); Принцип 11 Принципів захисту та сприяння діяльності інститутів омбудсмена Європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія); і пп. 7.3 і 7.5 Рекомендації № 1615 від 2003 Парламентської асамблеї Ради Європи.

¹⁰⁷ Постанова № 2294-ІХ від 31 квітня 2022.

¹⁰⁸ Розділ В.1 Принципів щодо статусу національних правозахисних інституцій, ухвалених Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 48/134 від 20 грудня 1993; Зауваження загального порядку № 1.7 і 1.8 Підкомітету з акредитації Глобального альянсу національних інституцій з прав людини; Принципи 6, 7, 8 Принципів захисту та сприяння діяльності інститутів омбудсмена Венеційської комісії; Розділ II (4) Рекомендації СМ/Rec(2021)1 Комітету міністрів Ради Європи; п.7.3 Рекомендації № 1615 від 2003 Парламентської асамблеї Ради Європи. Див. також рекомендації Підкомітету з акредитації Глобального альянсу національних інституцій з прав людини в його останньому огляді акредитаційного статусу Омбудсмена (Глобальний альянс національних інституцій з прав людини, Доповідь і рекомендації сесії підкомітету з акредитації, Женева, 14-18 жовтня 2019 року, пп. 21-22).

¹⁰⁹ Потім Уповноважений може подати запропоновані ним поправки до органу, який має законодавчу ініціативу, наприклад, до Верховної Ради або Кабінету Міністрів.

VIII. ТЕХНІЧНА СПІВПРАЦЯ ТА РОЗБУДОВА СПРОМОЖНОСТЕЙ

139. Упродовж звітного періоду УВКПЛ адаптувало свою діяльність для реагування на істотні зміни правозахисної ситуації, що сталися порівняно з періодом, охопленим останньою періодичною доповіддю УВКПЛ по Україні. У цьому контексті в березні УВКПЛ опублікувало Оновлену інформацію щодо ситуації з правами людини, а в червні – тематичну доповідь про ситуацію з правами людини в контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну з цільовими рекомендаціями.¹¹⁰

140. Починаючи з 27 лютого, УВКПЛ щодня, а потім щотижня, публікувала оновлену інформацію про втрати серед цивільних осіб в Україні.¹¹¹ УВКПЛ також провело тренінг із документування втрат серед цивільних осіб для 50 національних експертів, найнятих Всесвітньою організацією охорони здоров'я для збору даних про вплив бойових дій на медичні установи.

141. УВКПЛ, як і раніше, надавало підтримку національним зацікавленим сторонам, що забезпечують захист людей з інвалідністю, а також допомагало особам з інтелектуальними та психосоціальними формами інвалідності для поновлення їхньої дієздатності. 4 лютого за сприяння Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та УВКПЛ місцевий суд Сумської області відновив дієздатність чоловіка з психосоціальною формою інвалідності, який проживає в інтернатній установі. 18 квітня УВКПЛ опублікувало інформаційну записку щодо ситуації з правами людей з інтелектуальними та психосоціальними формами інвалідності в Україні.¹¹²

142. УВКПЛ вело адвокаційну роботу з Урядом України щодо захисту військовополонених. У червні представники Міністерства оборони поінформували УВКПЛ про створення координаційного штабу з нагляду за обміном та умовами інтернування військовополонених. УВКПЛ також вело адвокаційну роботу з Верховною Радою України та рекомендувало внести зміни до кількох законів для погодження їх із міжнародними стандартами та найкращими практиками.

143. УВКПЛ надавало підтримку Групі установ ООН в Україні, зокрема, через підготовку спільних матеріалів Групі установ ООН в Україні для подання Комітету з прав дитини та для розгляду на 23-й сесії Комітету з насильницьких зникнень. Крім того, УВКПЛ подало Міністерству юстиції України спільні коментарі Групи установ ООН в Україні щодо «Аналітичного звіту про стан виконання Національної стратегії у сфері прав людини на 2021 рік». УВКПЛ також сприяло координації дій із Групою установ ООН в Україні щодо підготовки матриці тренінгів із документування порушень МГП і міжнародного права прав людини.

¹¹⁰ УВКПЛ, Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації, червень 2022 року.

¹¹¹ <https://ukraine.un.org/en/resources/publications>.

¹¹² УВКПЛ, Ситуація з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними формами інвалідності в Україні, доступно за посиланням <https://ukraine.un.org/en/177892-human-rights-situation-persons-intellectual-and-psychosocial-disabilities-ukraine>.

144. УВКПЛ підготувало регулярні оновлення щодо шести серйозних порушень прав людини стосовно дітей під час війни, які були представлені Координатором системи ООН в Україні та координатором із гуманітарних питань в Україні Офісу Спеціального представника Генерального секретаря з питань дітей і збройних конфліктів.¹¹³

145. Упродовж звітного періоду ММПЛУ опублікувала 5 заяв і 102 пости в соціальних мережах, а також була згадана в понад 850 статтях ЗМІ.

¹¹³ 11 липня 2022 року Україна була невідкладно додана в розділ із ситуацій, що спричиняють стурбованість. Див. A/76/871-S/2022/493, п. 313.

IX. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

146. Збройний напад Російської Федерації на Україну справив руйнівний вплив на здійснення прав людини по всій країні. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ зафіксувало порушення МГП і міжнародного права прав людини, які свідчать про тяжкі наслідки конфлікту для цивільних осіб. УВКПЛ ще раз закликає Російську Федерацію негайно припинити збройний напад, а всі сторони – дотримуватися своїх зобов'язань із міжнародного права та розпочати дипломатичні дії та діалог.

147. Широке застосування зброї вибухової дії із широкою зоною ураження в населених пунктах або поблизу них має негайно припинитися. Велика кількість випадків загибелі або поранення цивільних осіб, масштаби руйнувань і пошкоджень цивільних об'єктів переконливо свідчать про недотримання сторонами, зокрема, Російською Федерацією, норм МГП, що регулюють ведення бойових дій, а саме принципів розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів, а також заборони невибіркових нападів.

148. Повсюдними є порушення права на життя, свободу та особисту безпеку. УВКПЛ особливо стурбовано катуваннями та жорстоким поведінням з захищеними особами та уважно стежить за процесами відправлення правосуддя. Також мали місце численні порушення економічних, соціальних і культурних прав, включно з правом на достатнє житло та соціальне забезпечення.

149. Ескалація бойових дій мала особливо тяжкий вплив на групи населення в уразливому становищі, зокрема, людей старшого віку та людей з інвалідністю по всій Україні.

150. З огляду на висновки за звітний період, УВКПЛ закликає виконати нижченаведені рекомендації, багато з яких уже були викладені в попередній доповіді УВКПЛ:

151. Всім сторонам конфлікту:

- a) Поважати та забезпечувати повагу, у будь-який час та за будь-яких обставин, міжнародного права прав людини та МГП;
- b) Забезпечувати повне дотримання принципів МГП щодо розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів, зокрема уникати використання зброї вибухової дії в населених районах, застосування або встановлення важких озброєнь чи інших військових цілей у населених районах або поблизу них;
- c) Забезпечити своєчасне, ефективне розслідування всіх тверджень про порушення МГП і прав людини, зокрема, ймовірні катування, жорстоке поведіння, свавільне тримання під вартою та сексуальне насильство; забезпечити належне кримінальне переслідування ймовірних правопорушників, включно з особами, які обіймають командні посади; обстоювати права жертв та їхніх сімей на встановлення істини, справедливості і відшкодування завданої шкоди;
- d) Дотримуватися МГП і міжнародного права прав людини щодо поведіння з військовополоненими та особами, які перебувають у стані *hors de combat*, а також розслідувати та переслідувати в судовому порядку всі випадки серйозних порушень МГП у зв'язку з поведінням із ними, незалежно від належності порушників;

- e) Припинити судове переслідування військовополонених, які мають право на статус комбатанта згідно з МГП, за дії, що по своїй суті є суто участю в бойових діях;
- f) Сприяти тому, щоб родичам військовополонених регулярно надавалася інформація про їхніх близьких, зокрема про місце їхнього інтернування та стан здоров'я, і щоб військовополонені могли вести листування із зовнішнім світом відповідно до вимог до держави, яка затримує, згідно з Третьою Женевською конвенцією та вимогами міжнародного права прав людини;
- g) Надати УВКПЛ та іншим незалежним міжнародним спостерігачам безперешкодний конфіденційний доступ до всіх місць тримання під вартою, включно з місцями інтернування військовополонених, незалежно від їх розташування;
- h) Припинити практики виставлення військовополонених для цікавості публіки через запис та оприлюднення відеоматеріалів про них;
- i) Забезпечити гарантії справедливого судового розгляду для всіх осіб, які переслідуються в судовому порядку у зв'язку зі збройним конфліктом, зокрема, для військовополонених;
- j) Вжити негайних заходів щодо демілітаризації району навколо Запорізької атомної електростанції та дотримуватися рекомендацій Міжнародного агентства з атомної енергії;
- k) Співпрацювати з Місією щодо встановлення фактів у зв'язку з інцидентом в Оленівці та надати їй повний і безперешкодний доступ до цього місця;

152. Російській Федерації:

- l) Негайно припинити збройний напад, який розпочався 24 лютого 2022 року на території України, та виконати повною мірою обов'язкову постанову про тимчасові заходи Міжнародного суду ООН від 16 березня 2022 року;
- m) Забезпечити швидку та безперешкодную передачу гуманітарної допомоги цивільним особам, які її потребують, та захист постраждалих цивільних осіб;
- n) Забезпечити проведення будь-яких процедур, що застосовуються до евакуйованих, з повагою до їхніх прав, гідності та приватного життя та відповідно до міжнародного права прав людини та норм МГП;
- o) Негайно припинити практики ретроактивного арешту, судового переслідування або засудження цивільних осіб, включно з колишніми військовослужбовцями Збройних сил України, за вчинені законні дії або за погляди або ідеї, висловлені до окупації території України;
- p) Негайно припинити практику свавільного затримання та насильницьких зникнень і розслідувати випадки, скоєні Збройними силами Російської Федерації, правоохоронними органами та пов'язаними озброєними групами з метою переслідування та покарання винних, а також забезпечити ефективні засоби правового захисту для жертв;
- q) Негайно звільнити всіх цивільних осіб, які зазнали насильницького зникнення та свавільного затримання з боку збройних сил,

- правоохоронних органів Російської Федерації та пов'язаних озброєних груп;
- г) Гарантувати життя та безпеку військовополонених, зокрема тих, хто був засуджений до страти під час проваджень, що порушують основні міжнародні гарантії справедливого судового розгляду;
 - с) Ужити всіх необхідних запобіжних заходів для запобігання сексуальному насильству та проводити у збройних силах політику нетерпимості, включно з чіткими наказами, що забороняють сексуальне насильство щодо цивільних осіб, військовополонених, а також щодо військовослужбовців власних сил;
 - т) Забезпечити, щоб адвокати та правозахисники у Криму могли виконувати всі свої професійні обов'язки без залякування, перешкод, утиску чи неналежного втручання;
 - у) Поважати та забезпечувати, щоб права на свободу думок і вираження поглядів, мирних зібрань, об'єднання, думки, совісті та релігії могли здійснюватися без дискримінації всіма особами та групами осіб на територіях, які знаходяться під її окупацією, та вживати заходів для створення умов, що сприяють вільному обміну інформацією та ідеями;
 - в) Утримуватися від встановлення масових обмежень на сайти соціальних мереж, а також сайти ЗМІ та організацій громадянського суспільства;
 - w) Забезпечити фізичним особам у Криму можливість висловлювати думки з критикою уряду та збройного нападу Російської Федерації на Україну, без будь-яких каральних заходів, як-от ув'язнення чи інші санкції;
 - х) Забезпечити, щоб місцеві відділи освіти та адміністрації шкіл у Криму утримувалися від будь-якого тиску або каральних заходів проти вчителів за вираження політичних думок, зокрема, критичних поглядів на збройний напад Російської Федерації на Україну;
 - у) Надати представникам і співробітникам міжнародних правозахисних і гуманітарних організацій, включно з організаціями системи ООН, повний, безперешкодний, своєчасний і безпечний доступ до осіб, які були переміщені з районів України, постраждалих від конфлікту, до Російської Федерації або до районів України, які контролюються Збройними силами Російської Федерації або пов'язаними збройними групами;
 - z) Зміцнювати співпрацю та обмін інформацією з УВКПЛ через гарантування каналів зв'язку;

153. Верховній Раді та Кабінету Міністрів України:

- aa) Внести зміни до Закону № 776/97-ВР від 23.12.1997 «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» для узгодження його з міжнародним стандартами та найкращими практиками;
- bb) Розширити сферу застосування закону про співпрацю з Міжнародним кримінальним судом на всі ймовірно скоєні злочини, незалежно від порушника або належності до сторін конфлікту;

154. Органам державної влади та місцевого самоврядування в Україні:

- cc) Ужити ефективних заходів для забезпечення того, щоб всі жертви сексуального насильства могли отримати доступ до належних медичних і психологічних послуг безпечно, конфіденційно, швидко та з урахуванням інтересів дітей, включно з послугами з охорони сексуального та репродуктивного здоров'я, наприклад, набори для пост-контактної профілактики;
- dd) Ужити ефективних заходів для забезпечення переміщеним особам старшого віку та особам з інвалідністю доступу до своєчасних та кваліфікованих послуг з охорони здоров'я та реабілітації;
- ee) Продовжувати зусилля щодо деінституціоналізації людей з інвалідністю, зокрема тих, хто був евакуйований із місць активних бойових дій до безпечніших регіонів;
- ff) Забезпечити надання достатньої соціальної допомоги всім, кому вона потрібна, через подальше спрощення адміністративних вимог і процесів і розширення визначення людей, які вважаються переміщеними або перебувають у небезпечній ситуації, а також ужити достатніх заходів для забезпечення доступу кожному до достатнього та доступного за ціною житла, зокрема, через встановлення контролю за орендною платою;

155. Офісу Генерального прокурора, Державному бюро розслідувань та іншим правоохоронним органам:

- gg) Видати внутрішні інструкції з ефективного розслідування заяв про сексуальне насильство, жорстоке поводження та катування, пов'язаних із конфліктом, на основі міжнародних стандартів і практик (наприклад, Стамбульського протоколу й Міжнародного протоколу із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті), проводити розслідування за такими заявами з урахуванням прав і потреб жертв і забезпечити належне судове переслідування ймовірних порушників;
- hh) Розслідувати та переслідувати в судовому порядку всі випадки насильницьких зникнень, щоб притягнути до відповідальності всіх порушників незалежно від їхньої належності, а також забезпечити жертвам ефективні засоби правового захисту;
- ii) Припинити судове переслідування військовополонених, включно з членами пов'язаних із Російською Федерацією озброєних груп, які мають право на статус комбатанта згідно з МГП за дії, що по своїй суті є суто участю в бойових діях;
- jj) Невідкладно й ефективно розслідувати всі насильницькі злочини, зокрема, злочини на ґрунті ненависті, злочини проти ЛГБТІ-осіб, і забезпечити притягнення до відповідальності всіх порушників через справедливий судовий розгляд без невиправданих затримок;

156. Судовій владі України:

- kk) Поважати, захищати та забезпечувати всебічне здійснення прав на належну правову процедуру та справедливий судовий розгляд для всіх осіб, обвинувачених у злочинах у зв'язку зі збройним нападом Російської Федерації, включно з воєнними злочинами; зокрема, забезпечити повагу до презумпції невинуватості, права

на ефективну правову допомогу та права на судовий розгляд незалежним і неупередженим судом;

- ll) Поважати та застосовувати міжнародні стандарти прав людини під час розгляду досудових заходів щодо осіб, які обвинувачуються у злочинах, пов'язаних із конфліктом, зокрема, не обмежувати досудові запобіжні заходи лише триманням під вартою;

157. Пов'язаним із Російською Федерацією озброєним групам:

- mm) Звільнити осіб, затриманих за здійснення своїх прав людини;
- nn) Забезпечити, щоб будь-які процедури, що застосовуються до евакуйованих осіб, проводилися з повагою до їхніх прав, гідності та приватного життя та відповідно до міжнародного права прав людини та МГП;
- oo) Припинити примусовий призов українських громадян.

158. Міжнародній спільноті:

- pp) Закликати сторони дотримуватися міжнародного права прав людини та МГП в Україні, а також колективно працювати над забезпеченням засобів правового захисту, відшкодування збитків і завданої шкоди за порушення та запобіганням подальшим порушенням.
- qq) Підтримувати національні установи, місцеві мережі громадянського суспільства та інші відповідні суб'єкти через надання ресурсів і зміцнення їхніх спроможностей для роботи з жертвами сексуального насильства, катувань і жорстокого поводження та надання комплексних послуг без дискримінації, особливо в невеликих містах та сільських районах;
- rr) Підтримувати зусилля щодо забезпечення відповідальності на національному та міжнародному рівнях за всі порушення міжнародного права прав людини та МГП, вчинені в Україні, та працювати над встановленням і підтримкою, у відповідних випадках, ефективної координації та узгодженості дій між суб'єктами, що забезпечують притягнення до відповідальності на національному, регіональному та міжнародному рівнях;
- ss) Підтримувати правозахисників, які працюють для захисту прав людини в Україні, зокрема в Криму;
- tt) Підтримувати заклики Міжнародного агентства з атомної енергії до відповідальних сторін щодо виконання його рекомендації з безпеки та цілісності атомних електростанцій в Україні.

